

Franjo Horvat Kiš:

Ženik

Obijalo

SADRŽAJ

Ženik	2
Obijalo	10
RJEČNIK.....	35

Ženik

Znate li kako se djeca sigraju skrivača? Sjede na primjer pod stogom sijena i čutajući zirkaju e će se gdje pojaviti glava onoga koji traži.

Tako se sakrilo i naše selo pod Ivančicu - gleda pa šuti.

I kućerci se seljački opet posakrili pred »purgom«, a i kuća Joze Zaplatića sakrila se nuz ine kuće Zaplatićâ. Maz joj je odaprala kiša i vrijeme, pa i nevrijeme dječjeg nestašluka. I tako sada izgleda ta »kuća« kao šareno goveče: čas crna - drvo u stijeni - čas bijela - preostala okrečena maz.

U toj kući - vele - nije bógo dugo zapamtio pečena hljeba. Tri puta u godini peče se hljeb - ali ga ni ta tri puta nije bógo zapamtio.

Upred Božić ga peku kad se još rodio nije, k Uskrsu kad je u grobu, i o Duhovima kad je već uzašao na nebo pa ga i opet nije zapamtio... Usred ljeta jede se tri puta, i to kad je orač. I orače dobiju teško jer se u njih ne dobije za večeru puran ili barem kokoš; a ti su orači vrlo razmažena čeljad pa im je meso sve i sva... Još je jedno zašto ne idu rado k njemu na oranje: Joža ne plaća novcem već težacima, a taj je redovito njegov sin Stjepan. Loš težak, a pojeo bi --- eh, eh - što on ne bi pojeo...?

Na polju si podijele težaci slogove, pa dadu i Stjepanu.

On ga omjeri, omjeri tuđi, nakašlje se i počne. Dvapat udari motikom i već mu je ruka za uhom da se počeshlja, da si zafrče čuperak kose... Za čas mu nijesu gaće dosta privezane ili dosta podvite. Neka zaživice vrabac, gleda gdje je. Zapjeva li ševa u visini, treba da je vide oči njegove. A kakove su mu oči?

Oči, kao u svih Zaplatića, male kao u vrapca, pa grahoraste i miševljeg pogleda...

Težaci vide da se teško odmiče od kraja, pa mu se rado podruguju: »Što to, Štefa, od tebe smrdi čak amo do nas!«, a on kao da mu laska što o njemu govore, smije se - ali tako tiho da to tek pokazani zubi svjedoče e bi bilo tuda po srijedi malo smijeha...

A kod jela? Prvi vidi gdje se nosi i kamo će se sjesti.

No dok se hrani, ne mari za vrapce i ševe, a i ne laska mu govorenje o njemu. Tek jede i jede, pa gleda u zdjelu.

A dah - disanje mu šúmî kao pila u sirovu bukovu drvu... (i to zardala pila)...

Ima Joža i drugog sina, Imbru. On je oženjen i vrlo marljiv - vrlo marljiv Zaplatić. Pa i kćer ima Joža Zaplatić. Kći Magda živi, ali ne živi... Dođe u kuću kamo u selo, zatvara leđima vrata i najradije se drži za nos... I kako su ta njezina leđa vješta u zatvaranju vrata! Dođe u kuću, pusti kvaku iz ruke, a dohvati leđima, pa zatvori tako tiho da se i ne čuje. Gdjekoji seljaci i ne znadu za taj njezin majstorluk pa je opominju: »Ne puštaj zimu u kuću«, a ona se primi za nos i šapne: »Ne puštam«. Njoj već jaše preko trideset zima na leđima - na majstor-leđima, a još nije dočekala ni kape proščeve. Nema prosaca... nema... nema. Teško se tu ženi, teško udaje... Imbra odnio poklone u treće selo, i to treće selo ga jedva usrećilo...

Što je ljudi i što je vojnikâ, ne zna nitko da je ikoji Zaplatić ikada bio vojnik. Zaplatići su »mrtvi ljudi«. Na njihovu se brdu nije nikada čula pjesma: ma ni skladna ni neskladna. Tek djeca - ona se deru i cijele se dane od jutra do večera valjaju oko kuće po blatu i neblatu, ganjajući piliće, patke ili stare očupane kvočke. I toj djeci - djeci Zaplatićâ - bude najveća sreća dočepaju li se kakove kvočke da je oliče blatom. Za Stjepana kažu da ni toga nije činio dok je bio mlad. On je tek zajašio na kolac, odvuкао ga pod dud i hranio dudićima... Kolac hranio, a sebe po licu mazao da preplaši majku u staji kod dojenja... I u Stjepana su, kao i u ostalih Zaplatića, neprirodni prsti: trouglasti, nerazmjernje duljine, a završuju se noktima kao čaporcima. I kad dođe sila da si režu nokte, onda to

ne ide kod njih kao kod drugih da pri jednom kraju začnu, pa da se dalje sami u polumjesecu otkole, već moraju rezati od kraja do kraja...

I stopala na nogama kratka a debela. Napokon ne može ni Stjepan, kao i svi Zaplatići, da izgovaraju »r« ili »l«, nego oba ta slova zamjenjuju sa »v«. Tako zovu neku Klaru u selu »Kvava«, »krila« će kazati »kviva«. Svi su Zaplatići maloga rasta, ali se čini da je Stjepan i od svih njih najmanji.

Ima mu već i 38 godina, ali je još neoženjen. Dok drugi Zaplatići govore, on ne govori nikad, tek se nasmije, tj. pokaže zube, a do vas dopre neki glas koji naliči šumu krila ptice koja leti.

I redovito se poslije takovog smijanja nakašlje kao da je jeo paprike, počestlja za uhom ili zafrče čuperak kose, pa mir. Opet ono mrtvo lice, a pospane male oči i lijeni, tihi koraci!

Nikad se nije udaljio iz sela; dapače ni u Z. gdje se drži tjedni sajam nije nikad zavirio. Štoviše, i k misi (a crkva mu je »pod nosom«) ide vrlo, vrlo rijetko. Ljeti proleži pod orahom, a zimi u zapečku.

Dodeš li k Zaplatiću onako zimi, vidjet ćeš kako iz zapečka velike peći viri raskuštrana glava, i ta glava leži pa žmirka očima, dočim ljeti leži pod orahom potrbuške, a djeca preko njega skaču da »više ne raste«... Kad im i to preskakivanje dosadi, onda ili zajaše svi na nj ili ga počnu navlačiti. Kad on izrazi svoje nezadovoljstvo sa »m-m-m«, onda se sva djeca smiju pa će oko njega pokazujući na nj prstima: »m-m-m«. Ne govori u kući nikada. Tek će izvan kuće da rekne koju riječ, ali i to mora da je nužda. No biva da se sastane sa kojim, tuđim djetetom - dječakom, i onda govori. Pripovijeda mu dugo i najradije pripovijeda takvomu dječaku o svojoj školi.

Dapače mu iscitira dva - tri stiha: »Tri ptičice goru preletiše«, a kad dođe do »stanite ptice«, onda mu glas prijede u popijevku...

»Staanite ptice...« U takovu razgovoru dođe i dva-tri puta do te pjesme, ta jedina znanja donesena iz škole. I kako se raspripovijeda, da ga sve znoj oblije! Jedino se kod jela više znoji.

Onda mu i košulja promoči i grlo puca...

Bilo proljeće - proljeće kad ne može ni sunce da veselo izađe, a kamoli mnogi čovjek u Zagorju. Bilo to takovo proljeće kad su lica suha, izmoždena, a svi nabori pokazuju na usta i elegično zavijaju: »Joj, jesti, joj, jesti!...« Kad vide pekara s košem, zjaju im usta od gledanja, a gdje koji gutaju požudno sline, dok djeca klikću: »majko - pekar! majko - pekar!«

Bilo, velim, proljeće, a u Jožinoj kući nestalo svega što se zove jelo. Sve se iz njegove kuće rastrčalo da prisluži koju krajcaru za kukuruz, ali Stjepan ostao kod kuće... Ne briga se on. Što će drugi, to će i on. Nije se moglo za sve prislužiti, moralo se nešto prodati. Imali su u kocu prasence, krmačicu, i nju će da prodadu.

Nagovorilo se Stjepana da ide s ocem na sajam u Z., da tjeraju krmačicu. Ne može jedan da objesnim prasencem vlada...

Prodaše i kupiše odmah u Z. kukuruza. Joža nosi džak s kukuruzom, a Stjepan - kao Stjepan - ide goloruk za njim.

Stari stenje pod teretom, nešto od istine a nešto da podsjeti Stjepana kako bi i on mogao komadić puta lako ponijeti...

Stjepan ne haje, ne razumije, a i ne bi htio da razumije...

Dosadilo Stjepanu očevo stenjanje i - valjda od straha da ne požali starca - ostao pod nekakovim divljim kestenom koji je baš počeo da se pokriva zelenilom. Sjedi i šuti kao da sluša očeve korake. Došla neka ptičica pa ga zabavlja. Skakuće ptičica po cesti, frfolji se u prašini, skokne, obazre se na sve kraje, pa joj opet zadržću krilašca u prašini... I katkad zacikne, poskoči, pa se opet frfolji u prašini... Stjepan sjedi, gleda, smije se. I kako se srdačno smije! Onako tiho - kako se samo on znade smijati, pa sve kao da će kihnuti.

Došla putem druga ptičica i otjerala ovu. Stjepan se obazre.

Putem je došla djevojka. Previja se u pojasu i ide.

Kako je zinuo kad ju je opazio! Samo malo je mogao vidjeti lice, jer je brzala. Išla je ravno kao svijeća, a nožice je odbacivala - onako majstorski - sama slast. A sve je na njoj okruglo, pa okruglo.

Bijela joj odjeća leprši oko nje. Stjepan je pognuo glavu pa gleda ispod čela za njom. Zijevanje mu se zamijenilo smijanjem - onim smijanjem za koje ne znamo, tek drugi mogu vidjeti i čuti da se smijemo. I taj se smijeh kao ukočio na njegovom licu. Ustane i pođe za njom.

I Stjepan koji se inače vukao kao magla, ovaj čas je brzao.

Kad je već došao bliže nje, popuštao je u koraku; bojao se da se ne okrene, da ga ne pogleda. Još se više pobojavao kad mu je počelo nešto u čizmi škripati kao da mu se štuca... a ona bi to mogla čuti pa se okrenuti. Ide on za njom, ide, a u glavi sve nekakove šume, brda, jaruge, jarci, putovi, puteljci. I kao da on brza po toj šumi, skače preko jaraka, a granje mu hoće odnijeti s glave šešir... Počeo je oštrije koračati. Prošao kraj nje i kad je vidio njezin pogled, okrenuo glavu na drugu stranu, a noge samo idu - samo idu.

Sad mu više nije u glavi šuma nego nekakav jako krivudast put, drum, što li, a prašan. I u prahu pred njim frfolje se ptičice, a on ih tjera iz praha... Gle! Skokne ptičica u stranu, malo naprijed, pa se opet zavrti na leđima u prahu...

Ide Stjepan, lomata nogama, a pruže mu ispod peta odskakuje... Ni da bi kašljucnuo. Složio ruke unatrag pa ide.

Ali te njegove ruke nisu ruke. To su nekakvi dugi, dugi konci što se nadaleko razapeli. Dva duga, duga konca - ali življa od zmijâ. Igraju po zraku i kao da hoće da se od njega otkinu, da polete sami. Čas su negdje visoko na najvišem orahu kod njegove kuće, čas opet na susjedovoj visokoj kruški...

I bio bi otišao još dalje, da nije pred sobom zamijetio oca.

I odmah su - barem časovito - njegove ruke bile - ruke. A kad ga otac zovnuo da ponese i on malo, Stjepan bez promišljanja uzeo džak na svoje rame...

Tek što je danas odzvonilo podne, Stjepan je bio kod kuće sav zajapuren, prašan, sa džakom na leđima. Odbaci ga na klupu kraj velike peći i sjedne kraj njega, pa prekrstivši noge i ruke gleda preda se.

Sjedi i gleda, misli... misli... Možda ne misli, možda sluša kakvo je to čuvstvo njegovo. Zar zato što je u Z. bio? Eh - da! Nije. Čini mu se da je danas nedjelja, da su mu čizme nalaštene kao vojničke, a da nisu lojem namazane, i pete da mu nijesu iskrivljene. Ruke su mu kao da ih je sapunom prao.

Tako ga je to čuvstvo obišlo i - ne zna kako bi ga se riješio.

Izađe, protegne se, kao da mu je to manjkalo, ali ne pomaže.

Začne dvorištem hodati. Bacio ruke na krstove pa hoda šetka, djeca izašla za njim pa ga gledaju. Vele mu da šeće kao učitelj ili kapelan.

Ništa ne pomaže. Začne rukama u koraku mahati. Opet ništa.

A tek čizma. Ujedared počeo mu opet u hodu palac ribati po čizmi, a to škripa... Još svečanije čuvstvo. I sve u njemu nešto šumi, nešto titra, a opet kao da ga tkogod gladi peruškom po leđima.

Nešto bi rado iz njega. Hoće »to« da govori. Grčevito zatvori usta, a to »nešta« sili kroz nos. Već je toliko toga »nešta« da ga guši u grlu, a grlo će kao malo prasence da guriče...

Kad je došao otac, posjedali svi da jedu. A Stjepan prije nego će sjesti, duhne živo na klupu da odstrani prašinu. I još je rukom pomeo kamo će sjesti. I dok jede, sve instinktivno pazi da mu iz kašike ne pane hrane, kao obično, pa da mu ne zamrlja to njegovo »novo novcato« rublje, a isto se tako bojao da mu tkogod ne prođe nogom preko »olaštenih« čizama pa da se ne sjaju.

Rado bi stajao kod stola i stoječki jeo - ne - i to mu ne bi bilo dosta. On bi hodao po sobi i jeo. Grozno mu je teško što mora sjediti.

Rado bi da ne miruje, da se kreće, pa da zaboravi na nešto, da nestane toga čuvstva. To još nije, što je živ, osjećao, pa mu je neugodno.

Jedva dočeka kraj ručka. Prvi ustao od stola i izašao uznemirivši djecu što su kraj njega sjedila te se uspela na stol da poberu žlicama posljednje mrve u zdjeli.

Kad je otac rekao da će ići prekopati vinograd, trznulo nešto Stjepana i on bio izvanredno zadovoljan da će ići kopati, pa će se riješiti te neugode što ga obišla. I da nije bio tako slab na riječima, bio bi zacijelo nukao svojtu da ide, da uzme jedanput motike, pa da ide. Baš je bio nestrpljiv. Od časa do časa lupao bi nogom od nestrpljivosti, ali nije rekao ni bijele zašto već ne idu na posao, pa da i on ide...

Svaki se od ukućana začudio u sebi što je Stjepan bez nagovaranja, bez nutkanja prvi primio motiku u ruke i prvi je bacio na rame...

A tek u vinogradu! Kopao brže nego itko samo što ga otac i brat svaki čas morao opominjati što odbija mladice sa čokota. Udarao motikom kao da kopa cjelinu ili iskapa kamenje... Kako i neće kad mu prija da udara što može jače, a čim popusti, odmah ga hvata nešto za srce, kao da hoće iz njega krv da ispreša..., dok ovako lijepo zaboravlja, dapače na časove posve zaboravi da je ovdje, da živi, da kopa, a kamoli da još zna da kopa u vinogradu gdje su mladice kao voskom priliječljene. Kad ga oblije znoj, stane da otpočine ali čim stane, odmah mu nešto hvata srce. Pa neka gdje u dolu zamuču krava, sav se strese, tako ga se to odmah doimlje. Ne smije mirovati... Ne, ne, samo ne mirovati.

Uveče poslije večere izašao Stjepan pred kuću, dočim se svi drugi spremili u postelje...

Izašao i sjeo na neku previnutu šljivu pred kućom, pa - njišući noge - fićukao. Tiho i milo. Otac dvaput izašao na prag i svaki se put nakašljao. Izašao i treći put te pozvao Stjepana da uđe u kuću jer je već vrijeme da legne. Noći su dosta kratke, a on - Stjepan - rado čeka sunce u postelji.

Stjepan je prečuo očevu opomenu i ostao sjedeći i fićukajući.

Već je sve spavalo kad se je tiho dokrao i pipajući došao do klupe kraj peći gdje je imao svoje ležište. Umor je nadvladao šum osjećaja i on za kratko vrijeme usnuo.

Cijelu je noć sanjao, ali nije znao što. Znao za nekakve sjene što ga okruživale, a on se kao mlinsko kolo okretao, kovitlao negdje u zraku, u nekakvom bezimеноm prostoru, u magli, gdje li.

Bile su to sanje bez sadržaja - sanje za koje čovjek ne zna pravo da li ih sam proživljava, ili vidi kako ih netko drugi proživljava.

Drugi dan rano ujutro, dok je još Magda, sestra njegova, došla u staji a drugi se protezali u kući i oko kuće kao da im je zbilja bila noć prekratka a jučerašnji posao predug, otkrao se Stjepan sa svojim dijelom kukuruzne pogače i s motikom od kuće. Naskoro svi opazili da je nestalo Stjepana, njegove pogače i jedne motike, a nemalo se začudili kad su saznali da je otišao u grofov vinograd na rabotu.

Da vam ga je bilo vidjeti! Ide sam. U jednoj ruci nosi pogaču pa je ogriza i zubima lomi, a drugom drži motiku na ramenu. Ne hiti, već polagacko korača kao da se bogzna kamo sprema, ali korak mu je siguran i odlučan kao u blaščeta... Kad je stigao na vrh brda, sjeo uz grmičak pa gleda po grofov vinogradu i čeka dok se sprema težaci na rad, da i on krene.

Čim su težaci opazili Stjepana, počeli se među sobom smijati jer su znali kakav je on težak. Međutim - Stjepan kopao da ne možeš bolje, a oni što mu se smijali, gledali s udivljenjem kako je neumoran težak. Drugi se šalili, smijali, ali se on nije ni lijevo ni desno obazirao, već šutio i kopao. Jedino mu bilo što je odmah izjutra preletio očima preko svih djevojaka, ali bez napete znatiželje, već onako instinktivno. Dok je počivao, gledao ravno preda se, kao da mjeri koliko je još do vrha i pljuckao kad je bilo potrebno i kad nije.

Počivao samo kratko vrijeme. Stao, zagledao se preda se kao da misli bogzna kakove misli, ali uistinu nije ništa određeno mislio, već kao da je slušao ono što se počinje radati u njemu čim ne radi.

I kad je »ono« počelo rasti i bilo tako veliko da je živce diralo, onda se trznuo i opet zamahnuo motikom da uguši »ono«, da ga potlači nekud natrag, stisne u kut gdje je do sada bilo. Sa svakim se fizičkim pokretom gubilo, umanjivalo, a iza četvrtog, petog udarca nestalo opet svega... Veselog li djetinjeg smješkanja i hvalisanja kad je uvečer donio kući deset četvrtaka! A kad ih je brojao pred znatizeljnim licima ukućana, takvom je djetinjom naivnosti pripovijedao kako je on sam dobio ovaki, i to - sami ovaki novac.

I dok je to pripovijedao, nije gledao ni oca, ni brata, ni sestre, već bratovu djecu koja se u zamazanim košuljama povalila po stolu i zjala u novac i sretno lice Stjepanovo, koji se jedva obranio da mu djeca ne raznesu četvrtake... I ta radost, ta djetinja radost!

- E - he!, kako je vjerno omotao svoje novce najprije u papir neke stare knjige, a onda u krpu stara platna i to sve spravio u nutarnji džep prsluka. A kad je legao, složio lijepo prsluk i metnuo ga pod glavu... I ležao i smješkao se što leži na blagu... Srce mu igralo, oči bliještale, usnice se rastegle na smijeh.

A bratova ga djeca gledala kao da vide pred sobom ne strica već svoga odlikovanog druga... Kao da je njihov drug obukao novu - posve novu odjeću sašivenu iz kapelanove mantije...

I dok je ležao, približavala mu se odnekale izdaleka neka slika. Ide slika bliže, bliže. Još bliže. Ej! Previja se i ide...

Bijela joj odjeća leprši od nje. Vidi lice. Crveno, mekano, baršunasto...

Vidi bijele zubiće, vidi usta, vidi male očice, a smješkaju se i usta i očice... Vitka je, ravna je kao jela. Nosi ponosne grudi kao da ih nudi, kao da draška, a one joj se ljuljaju pod tankom košuljicom kao grozdić i jagodice... Gleda sliku zatvorenim očima. Gleda Stjepan, gleda, pa se smiješi kao dijete kad u snu viđa anđela...

Stjepan je te noći sanjao da je vidio onu sliku u crkvi među djevojkama, ali se to najednoć sve okrenulo i on bude s njom na vjenčanju.

Na vjenčanju je plakao...

Drugo jutro bilo mu jedno oko suzno, a kad je ustao i tražio motiku da pođe opet u grofov vinograd, pričiniilo mu se kao da je odvajkada ovako radin, kao da uvijek ide na rabotu i da ima već mnogo četvrtaka.

Prije nego što je otišao, prišuljao se k sestri u komoru gdje je cijedila mlijeko i pitao da li je njegovo rublje čisto. Magda se primila za nos i odgovorila da nije. Onda ju je molio neka ispere jer bi on u nedjelju k misi rado. Magda ga gledala, kimnula i dala neki nosni glas...

Sve dane do nedjelje nije mu san veselja i suzâ htio ispred očiju.

Svako se jutro pitao nije li opet sanjao štogod onakovo. Ali ništa, doli iz večera slika - ona dražesna slika. Vitka je, ponosna je, previja se i ide, a grudi pod tankom košuljicom titraju, kao, grozdić i jagodica, pa se koče i nude se... Blažena usta, blažene oči, a smješkaju se i oči i usta...

I slika ruje, kopa i zakopa se dublje i dublje. Slika ga tjera na posao, slika ga nutka u poslu, a on radi - kao crv radi. Dok radi, tijelo mu postalo nova makina a i čvrsta makina, dočim se duša diže i u času je kao nestaje, a kad se vraća - tijelo osjeća bolove, znoji se, koprca se u kupatilu kao da se boji doći će demon, u vodi ga povezati i utopiti... Neugodan je to povratak, kao da je, dok mu se silno žurilo na neki daleki, teški posao, ugledao nešto i u to se zagledao »kao bez duše« i gledao i gledao - dugo, neponjatno dugo, dok se nije probudio i potresao od straha što još ovdje stoji, a tamo - tamo ga čeka daleki, teški posao.

Kesa se punila, nedjelja se približavala, a sa svakim danom češći drhtaji, jači drhtaji - drhtaji od kojih tijelo kao da zamire.

U nedjelju se ranom zorom probudio i spremio da obrije ono nekoliko žučkastih dlaka sa lica. Još nije ni prvi put zvonilo, a on bio spreman da pođe k misi. Susjedi, Zaplatiči, gledali ga. Neobično ga gledali.

Nijesu vjerovali da je to Stjepan - onaj isti Stjepan koji je maloprije bio nedaća imenu - ionako kukavna značenja - Zaplatića.

Sumnjivi su bili njihovi pogledi.

Kako bilo da bilo, on je još prije vremena otišao u crkvu. Polagacko se micao, kao da se bojao da ne bi koga probudio, koga uznemirio. Pred njim i mimo njega prolazili ljudi, a on im se nije usudio pogledati u lice - otvoreno, već kradomice.

Kad je bio začas osamljen, onda osovio glavu i gledao daleko.

Gledao i nešto tražio očima. Na trgu je nedaleko dućančić, a pred njime kraj zida klupe. Na klupama sjede ljudi i puše pa razgovaraju.

On ih gledao i približavao se k njima. Nekoliko se glava okrenulo prema njemu, a njemu treperile oči od nekog straha. Nije mu do ljudi, ali mu je do njihovih pogleda. Bole ga ti pogledi. Grizu ga, jedu ga.

Postavio se kraj njih, ali se od njih okrenuo.

Lecne se, zažari se, pa zažmiri... Slika... Živa... Ide cestom onako lijepa, onako dražesna, još ljepša, još dražesnija. Vjeđe su mu podrhtavale, treperile, a glava mu se polagacko okretala onamo za njom. Srce je lupalo i kao da mu odihava od teškog rada... Oj, oj!

Kako je gotovo neopažen došao, tako se neopažen odšuljao za njom.

Ona se uvukla među djevojke pred crkvom. Stjepan nije znao gdje stoji i što je s njim. Prislonio se k zvonarovoju šljivi i onako ostao dok nije pozvonilo za misu. Poslije mise vidio ju je odilaziti s drugim djevojkama. Odakle je - čija je, nije znao.

Putem si kupio nekoliko debelih cigareta i žigica što pucaju kad ih zapališ, pa s tim odmiglao kući. Doma je sjedio na pragu i pušio, a djeca se tako prisakupila i prosjakala da im dade svakomu po dim iz cigareta.

Ali on im se samo razdragano osmješkiavao i pred dimom žmirkao očima. Tako je bio razdragan pušenjem i mislima da nije ni opazio kako su mu djeca ukrala žigice i za kućnim uglom palila i smijala se kako to žigice lijepo pucaju, dok nije nadošla Imbrova žena i otela žigice pa ih povratila Stjepanu. Onda se djeca opet okupila oko njega i moljakala za dim.

Zaplatići gledali: što je to da Stjepan puši, a djeca im otkrila veliku tajnu. Stjepan im je rekao da će se ženiti i da će onda svakomu dati po cigaretu.

Po podne se djeca opet oko njega sakupila i opet im je pripovijedao da će se ženiti, te blaženo treptao vjeđama kao što žaba na suncu trepti i udiše njegove trake.

Saznao to i otac, pa sve mislio: »Bog mu je rasvijetlio pamet da se ženi. Prodat ću komad krumpirišta, pa ću ga tako oženiti«.

Imali su, naime, na drugome brdu oranicu gdje je nekad bila kestenova šuma. Na toj oranici rastao izvrstan krumpir.

Lijep krumpir, velik, a dosta ga znalo biti za cijelu jesen, zimu i polovicu proljeća akoprem su ga svaki dan jeli jedanput na juhi, drugi put na žgance. O toj oranici pripovijedao starijem sinu Imbri da je s ruke, da je teško s dubretom do nje, da će je prodati. Imbro badava dokazivao kako ne bi bilo dobro, ali stari neprestano: - Treba je prodati, mi je moramo prodati, treba nam novaca. Ove će se zime Štefa ženiti, a za svatove treba novaca.

Stari međutim tražio kupca i uhodio Stjepana da sazna gdje to on ima za tri kućna ugla. Sam ga se nije usudio pitati, već pošiljao djecu k njemu, upućujući ih kako ga treba pitati za djevojku. Stjepan nije znao odgovoriti.

Odilazio svake nedjelje k misi. Vraćao se dobre volje s cigaretama u džepu.

U radne dane odilazio na radnju i prislужivao novaca. Kupio si novi kaput, novi šešir i čizme si dao popraviti.

Otac ga obilazio, kao mačak oko butine, i htio da ispipa što god o izabranoj. Ali ne može ni do česa doći, jer Stjepan na takovo pitanje ustane bez ijedne riječi i odilazi od njega kao da ga nije ni čuo.

Veseo je Stjepan kad dođe nedjelja. Već ju je čuo govoriti. Išao je polako kući, a za njim je došlo djevojačko društvo pa ga mimoišlo.

Djevojke se veselo udaljile, a među njima ona kao kraljica, pa im sve nešto pripovijeda: »I tebe ću pozvati i tebe, i tebe« govorila djevojkama, a Stjepana zanimao glas, onaj sićušni glasić kao u češljugarke.

Vidio je i očice kako su joj veselo skakutale od jednog do drugog djevojačkog lica, i one lijepe sočne usnice kao koralji kako joj se ljeskale o suncu.

I Stjepanu cijeli dan zujale te riječi - »I tebe ću pozvati, i tebe, i tebe«.

I on samo šutio. Nikomu ni riječi o tom, jedino bi mu djeca mogla biti slušaoci, ali starijim, odraslijim ne bi za cijeli svijet ništa rekao.

I on bi djeci rekao da ga nije nečesa strah; tako ga veliki strah obilazi kad samo pomisli na to, da se sav potrese.

Stjepan je baš valjan radnik. Radi i šuti, dok drugi brbljaju i ne rade. Uudara po busenju ili što god bilo, pa misli kako bi doznao čija je ono djevojka - onaj dobri anđeo njegovih misli.

Bilo pred podne - još gotovo jutro. On okapao kupus na njivi blizu ceste. Sunce se nebom šuljalo kao neprijatelj. Dok on okapao kupus, dopre mu do ušiju ijukanje dječurlije iz drugoga sela.

Sluša časak to ijukanje: »Da ne vide možda djeca svatova gdje god«, i pridigne glavu. I eto - iz crkve se vraćaju cestom svatovi.

Štefu obidu zone i - : »I tebe ću pozvati, i tebe, i tebe« zazuji u ušima. Kao da je nad ponorom pa da čeka spasenje, tako je teško čekao dok dođu svatovi bliže.

Previja se ide. Bijela joj odjeća leprši od nje. Vidi lice crveno, mekano, baršunasto. Vidi bijele zubiće, vidi usta, vidi očice, a smiju se usta i očice. Vitka je, ravna je kao jela, a na glavi joj kruna...

Uznesena, blažena korača kraj pjeticica svoga, a »egedaši« ugađaju gusle. Stjepan stoji kao stup. Egedaši sviraju, čauš potcikuje, a Stjepan - stoji kao stup. Već su svatovi davno otišli cestom, već su i zamukle gusle, a Stjepan još uvijek nepomično stoji. Bez razmišljanja, bez želje, uopće bez ičesa spusti se na zemlju. Sjedne, nakući se na ruke i onako, kao da nema duše ni života, sjedio nepomično dok nije došlo dijete Imbrovo po njega da ide kući k objedu. Onda je ustao i pošao s djetetom do voćnjaka i tamo legao pod jabuku.

Nije htio, ili nije mogao dalje, ali išao nije. Od kuće ga zvali neka ide, ali on ni da samo makne, da se barem oglasi, ništa.

Dugo je ležao mirno. Onda se čuo bolan plač i stenjanje.

Došli otac i brat da vide nije li Stjepanu zlo, da ga ponesu kući.

On leži i plače. Zovu ga: - Što je, Štefa, zlo? Što ti je? Kaži!

Ali on ne odgovara. Brat ga dirnuo da ga pomakne. Neka se okrene na stranu jer je nauznak ležao, ali ga ovaj ošinuo nogom da se malone srušio. Ostavili ga. Već je zvono večernje zašutjelo, a on još uvijek ležao pod jabukom.

Djeca što ga išla gledati pripovijedala su da baš onako cvili kao susjedova kuja Cifra kad su je svu blatom obličila...

Svi se čude što je to Stjepanu. Svakim ga danom obilaze i mole da ide na posao, ali on ih ne vidi i ne čuje. Badava se oko njega djeca jate, on se više ne zabavlja s njima. I što ta zlobna djeca sve ne začnu oko njega, on ne mari, već leži ko da su mu kosti izlomljene. Djeca se okupe oko njega, utiču mu perje u uši, ali on samo makne; legnu preda nj i gledaju mu u oči pa se smiju kako Štefa »ravno« gleda, ali on ih ne čuje. Dozuj li komarac i sjedne da mu uzme malo krvi, on ga pušta. A djeca se opet smiju:

»Viš, viš, komarac je došao i Štefi govorio »moj, moj, moj«, dok se nije napio krvi, a sad mu je rekao: »na psu-u« kad je otišao.« I onda ga preskakuju pa se smiju, jer da Štefa neće više rasti...

Ženici, 1902.

Obijalo

Stara kruška kojoj se vrhunac počeo sušiti, bacila je svoju sjenu preko drvocijepa na prag. Mati je uspavala u načvama dijete, prekrila mu lice tananim rupcem da ga obrani od muha, zatvori sobna vrata da ne uđu kokoši i ne probude napršče, i penjući se na tavan govori kao sebi: »Trebalo bi pustiti kravu na ledinu«. Pred kućom sjedi gimnazista Luka i gledajući na vrhuncu kruške plahu žučkastu pticu gdje traži i doziva druga, sve misli i premišlja: »Ljubi li mene moj otac ili ne ljubi?« Za djeda zna da ga ne voli, jer misli da otac prikračuje drugu djecu davajući njemu - Luki - za školovanje. »A što mi daje? Cipelâ mi još nikad nije kupio«. U prvi ga je gimnazijski razred doveo u čizmama što su starijemu bratu bile premalene. Odonda svu obuču a i odjeću isprosjači u svojih drugova. Ptica je na vrhuncu ciknula i nekud radosna odletjela. K Luki se došuljala bosonoga strina iz druge kuće i donijela u pregači bućnice.

- Imam kosce; kosimo otavu, pa sam im ispekla užinu: od buća štruklje. Imala sam jedan sir i njega sam u buće udrobila. To sam otkinula za tebe - i pruži mu vruć komad štruklja.

Luka se osmjehne, a strina ode. Sa tavana je sišla mati i sjela na prag.

- Ne znam što bih za večeru. Muži će doći iz gore lačni. - To ona misli djeda i oca što odoše po dužice za suđe.

- Morali bi mi rublje pokrpati jer drugi tjedan idem - upada Luka sa dvorišta. On sad već po cijele dane slaže način kako će prekrpiti još ovu godinu.

- Teško će što iz toga biti. Djed se buni - veli mati.

- Ja od djeda ne ištem ništa - plane Luka - idem makar četveronoške. Kad sam svršio tri razreda, svršit ću i četvrti, a onda već mogu ići za gruntovničara, mogu biti poštar, a mogu i k željeznici.

K željeznici? Nipošto. Tamo bi se morao učiti mađarskome jeziku, a on sav dršće kad samo čuje gdje netko mađarski govori. To je Hrvatu u krvi. Ali taj četvrti razred svršiti - o-ho! - nema sile koja bi njegovu volju skršila. O-ho! Te sile nema, pa eto!

I mati i sin učutaše. Čuju se samo kokoši što kreće hodajući ispod prozora. Rado bi kroz prozore u kuću. Eno jedne već gore, ali je našla iznutrašnja okna zatvorena pa kljuje uzalud muhe što se iznutra po staklu šetaju.

I onda dođe taj drugi tjedan.

Tri je dana gonio Luka oca da mu pribavi samo nekoliko forinta. Treba samo nekoliko knjiga, a stajat će ga svaka par groša. Među drugovima ima uvijek trgovaca što pred gimnazijskom zgradom u baščici prodaju posljednji ološ od školskih knjiga. Za put će mu dostajati opet nekoliko groša. I tako će on već nekako proći. To mora da bude.

I onda treći dan u predvečerje uzdahnu otac došavši do praga svojega. Izgled očev - umoran i smiren - reče Luki da je mnogo truda utrošio i da je uspio. »Ipak me ljubi moj siromah otac«, pomisli Luka.

Nije se ništa govorilo. Niti mati što je vadila hljebove kruha iz peći i po donjoj kori lupkala da po zvuku razbere da li je hljeb pečen; niti braća, niti djed kojeg se kroz otvorena vrata čulo gdje šmrka duhan sjedeći na svome krevetu; nitko, nitko ne govoraše ni besjede. Svi su mislili na Luku, pa i on sam. Učiteljica mu je dala škatulju u kojoj je inače držala svoj šešir. Dobra je ona. Dala mu klobučaru, pomilovala ga po kosi i - (dobra je ona, bože!) - cjelunula ga u tjeme. U klobučaru je već složio - eno je u sobi! - dvije košulje i dvoje gaće, nešto knjiga i još nešto sirotinje, a baš ispod poklopca će još metnuti jedne hlače. O - bit će dobro, samo kad je otac dobio novaca.

Ujutro rano - u praskozorje - dali se otac i sin na put do željeznice. Na kolodvoru su prvi oni bili. Sve je još spavalo; vlak će istom za jedan sat doći. Dolazili su i drugi đaci neki pješke, neki na kolima. U njega najsiromašnije sve: i roba i obuća. Drugi imadu putne kovčege, a on - otrcanu škatulju, oci njihovi građanski se oblače, a na njegovu ocu gaće i surina. Pa onda tu su bili vlastelinski sinovi koji s tatama njemački govore, za kojima sluge prtljagu na peron iznose. Jedan sluga je čak obrijan i imade rukavice.

Otac segne u džep od prsluka. To je njegova zadnja kretanja. Izvadi tri forintaka srebrna.

- Primi - pozove Luku - i ne troši lakoumno.

- Što će mi samo to? - prigovara Luka drščućim glasom. Stajao je uza nj i vidje gdje ga je dorastao.

- Moram uz put neko gvožđe kupiti.

- To možete i drugi put - progunda Luka držeći sveudilj otvoreni dlan sa srebrom. Otac se ogleda lijevo i desno, uzdahne, izvadi još dva srebrna komada i položi Luki na dlan i reče zaključnu riječ:

- Mati mi je rekla da donesem soli. Ta ne svlači me dogola.

I jedva su segnuli jedan drugomu u ruke.

*

Svoju lanjsku gazdaricu koja ga nikako nije htjela primiti k sebi, zamoli Luka neka mu pričuva škatulju, a on pođe njušiti po gradu za stanom. Vrzao se oko malih kućica što imadu sobe po tavanima. Zapitkivao je. Uzalud. Svagdje traže - bile su obične starice u trošnim odijelima iz kojih bije nakiseo zadah - svagdje traže đaka koji će trebati i hranu ili makar zajuttrak, a Luka ništa do kreveta.

Pred veče nađe na šetalištu svoga saučenika Jandru gdje se u dokolici titra sa dva kamena bjelutka. Preda nj Luka odmah sa svojom brigom.

- Hajde k meni, moja kuma će te uzeti.

Jandra dovede Luku u neko golemo dvorište četverouglatno. Ispred njih prhnuše dva - tri bijela goluba, zakružiše i na zavojicu se uspeše na krov goleme trokatne zgrade. Pred Jandru je dokihalo crnokudravo pseto i pomirišalo prinovak kućni. Sasvim u desnome kutu je neko drvce, mlađahna višnjica, pod njom stol sa klupom uza zid i vrata od stana paznika kuće.

- Evo, kumo, vodim sebi druga - krikne Jandra još ispred praga.

U predsoblju je sjedila nešto pojača gospođa. Vrana joj je kosa krunila glavu koju je opletala kao i kraljica Jelisava. Nos joj bijaše gotovo neznatan, a do njega kao i na bradi nekoliko smeđih bradavica iz kojih su izrasle podulje dlake i prilegle po licu. Neku osobitost očima njezinim podavahu neobično bujne obrve. Obrazi bljedani isticahu još većma kosu i oči i obrve. Pred njom na stolu stajala je rastvorena bilježnica s imenima vojnika koji u nje uzimahu kruh na veresiju od mazde do mazde. Danas je bila mazda, i sada gospođa Fanika sačekuje mušterije. Jandra i Luka zaustaviše se kod vrata uporedo stojeći. Fanika nasloni glavu na dlan i zabode oči u Luku. Tako čas.

- Kako ti se zove prijatelj? - obrati se na Jandru gospođa Fanika.

- Luka Šćapec - zatrči se Luka pred Jandrin odgovor.

- Otkuda si?

- Od Zajezde.

- Ti si Zagorac.

- Da.

- Kažu li i kod tebe košulji u kojoj se spava: »buhelnica«?

Luki pukne smijeh na usta, ali ga brzo pokupi i odvрати:

- Da, kažu.

Gospođine su oči još zabodene u Luku.

- A koliko ćeš ti meni plaćati?

Luka sleže ramenima.

- Nešto ćeš mi morati plaćati. Zašto nisi ondje gdje i lani?

- Oni idu za pazikuću u V-vu palaču - prolaze se Luka.

Kratka tišina. Gospođa Fanika obori oči, pogladi pseto.

- Tri forinta ću moći dati mjesečno - javi se Luka.

- Ali ćeš i pripomoći ako gdje zatreba.

- O, da! Ja sam svagdje radio što su mi kazali.

- Ako budeš dobar, i tebi će biti dobro. Daj, Jandra, pokaži mu »rešt«.

Kad je iza toga Luka polazio po svoju škatulju, zadovoljno je u sebi nešto govorio smiješeći se, a ulicom su hitjeli oni što zapaljuju ulične svjetiljke.

I mrak je bio i tišina, i koraci su Lukini bivali brži i brži.

*

Malen četverougao od trga. Tu crkva, tamo školsko pročelje, a ovamo nekoliko šutljivih kuća šaputljivih boljara. Trg vrvi od mladeži, boljarska ih okna snošljivo posmatraju, koja bijela kuhinjska kecelja precрта trg, po koji lakat bolesnički utruđene djevojke križa uza zid, a poljanom tržnom vrvi mladost sa proklinjanim brigama. Ovdje ispada s ruku lišće starih kupusara, tamo mala družinica kroji neke planove; ljudi dovode djecu, tepci nadmudruju očeve. Iz gimnazijske zgrade polagašno izlaze po dva po tri profesora, potihom nešto mozgaju raskrećujući pred sobom prste, a drugi hitaju pod visokim ulaštenim klobucima kao da se boje za zaradu. Kroza sav taj svijet provlači se tanka i visoka sjena kojoj je visoka i široka ogrlica pod uši zašla svojim rubom. Ovdje skine šešir, začas pokima glavom, nekome prihvati desnicu, a jednomu se čelebiji i nasmiješio. Taj mladi gospodičić je jučer s njime, doputovao istim vlakom. Luka se na kolodvoru bio s njime i pozdravio, ali je ovaj prošao mimo njega kao mimo tursko groblje. Niti trenom nije ostao. Otac Lukin bio bi se obradovao gdje mu sin barem s nekim iz velikoga svijeta poznanstvo vodi.

Gospodičić je Luki prišao, položio mu ruku na rame i progundao nesabrano:

- Stari Klepec traži tebe.

- Koji Klepec?

- No, onaj iz Oroslavja. Hoće da mu sina podučavaš. Ja sam te preporučio. Tu negdje mora biti. Otišao je upisati sina.

To je bio Bela pl. Šipek iz Šipka. Mlad momak imao je krecavu kosu i velik brk. Lanjske je godine govorio o klerikatu i o svojoj budućnosti kao svećenik. Njegov rod dao je, reče, u prošlim stoljećima znamenitih svećenika i biskupa. Majka njegova je rođena barunica i po njezinu rodu će on biti znamenito unapređivan.

Mnogo je o sebi govorio Bela pl. Šipek, a Luki je obećavao svoju zaštitu i davao mu po koji komad stare iznošene robe.

- Jesu li ovo moje cipele? - upita Šipek.

- Dao sam ih naglaviti.

- Dobre su.

Stari Klepec izađe iz gimnazijske zgrade. Odoše do Kazališne restauracije da kod piva utanače pogodbu.

Kad je Luka iza podneva ulazio kroz crno-žuto obojadisanu kapiju u veliko dvorište, smješkajući se govorio je sam za sebe: »Dobro će biti, Luka!«

*

Treba pohoditi predsjednika pučke kuhinje. - »Sirotinja sam, velemožni gospodine, i ništavac. Otac mi ne može ništa davati. Nagradom za poučavanje plaćat ću stan, komad odjeće isprosit ću u kojega druga, a dobrotivo srce vaše velemožnosti neka me ne odbije ako zamolim za ručak u pučkoj kuhinji«. »A večera?« - pitat će predsjednik. »Za večeru ću kada kako, kada nikako, velemožnosti vaša«. Tako je Luka slagao govor idući pred lice predsjednikovo.

Hodnička vrata nisu bila zaključana, i on uđe u hodnik. Pred Lukom su visoka bijela dvokrilna vrata. Da ne uprlja sjajne kvake, otare ruku o hlače i pokuca.

Mada mu nitko ne odgovara, on uđe u sobu i nagazi na debele prostirke. Sav pod bijaše pod jednim golemim sagom. I počivaljka uza zid bila je prekrivena skupocjenom šarenicom. Prozori zastrti i u sobi ugodan hlad i tama. Luka nazre vrata što vode u drugu sobu i hoće da zakuca, ali preda nj izađe lijepa i vremešna gospođa. Malo se lecne. U ruci joj se žari mirisava cigara.

- Koga tražite?

- Velemožnoga gospodina.

- Nema ga kod kuće.

Luka ispriповijeda gospođi svoje tegobe.

Gospođa se baci na divan, podlakti se i odbije dva dima gledajući u Luku. Jedna joj dojka ispuzе malkoc na vidjelo. Ona ju sasvim bezbrižno i polako spremi u njedra. Lukina se usta neznatno razidu u smiješak.

Gospođa će ležeći: - Morat ćete drugi put doći i donijeti molbenicu.

- A kako ću dotle, milostiva gospođo? Nemam večere, ako i ručka ne bude...

Gospođa malko pošuti, ponešto se zamisli, a onda se digne i pođe u sobu iz koje je i došla. Za čas donese u ruci deset karata: »Evo vam, veli, deset objeda, a dotle će biti i molbenica riješena, samo je donesite. Za karte nikome ne kazujte. Zbogom!«

Još ga je lijepo ispratila, toliko je bila ljubezna.

*

Da znaš, Luka, ti si prijavljen kod gospodina kapetana kao pazikuća - reče iza nekoliko dana gospođa Fanika. U kući ne smije nitko i ništa biti bez svrhe, pa ni Luka. Gospodin kapetan, što upravlja čitavom kućerinom, pita i za pseto Fanikino što tu radi, i za golubove koji kao ničiji svakuda pa tako i u dvorište ove kuće dolijetaju, i za njih pita gospodin kapetan: - Čiji su ovo golubovi? Što više i za cvijeće što je ovamo uza zid zasađeno, pitao je gospodin kapetan tko ga zasađi i da li mu je dozvoljeno. Tako se i za Luku moralo ustanoviti kao i za Andriju što su i čemu su u kući. Prošle godine je bio Andrija pazikućom. Ljetos je Andrija sestrin sin, a čin pazikuće prijede na Luku.

Sad je Luka smio izići na dvorište i smio se slobodno kretati u svako doba po kući i oko kuće. Gospođa Fanika je prodavala vojnicima kroz cio dan hljeb i drugo pecivo, a ujutru je mogao vojnik i varenike kupiti. I to je bila Lukina briga da se varenika proda. Morao je rano ujutro otići u sobu od

straže i ponuditi stražarskom odvojkju vareniku i pecivo. Vojnici bi naručili mlijeko, Luka bi prebrojio narudžbe, donio i poslužio i pare ubrao. Ako se mlijeko rasprodalo, bilo je sve u redu. Ostade li gdjekad po mjerica neprodana, krivnja pade na Luku:

- Lijen si kao kakvo cigansko kljuse; dok se ti iz svoga »rešta« izvučeš, već se stražarija van kuće poskrbi za zajutrak. Dođi samo sliniti u kuhinju kad bude bilo što da se čalabrakne...

Da se Luki takve neugodnosti ne umnožaju, trudio se da momčadija od straže dozna na vrijeme za Fanikino mlijeko i pecivo. Zato bi on svakog dana nekako uhvatio zgodu kad je momčad u sobi od straže bila na okupu, došao onamo i saopćio: »Momci, koji bi od vas zaželio kupiti hljeba, mlijeka, sira, najbliže mu je eno u dvorištu kod podvornika«. Gdjekada je umjesto sebe zamolio zapovjednika straže da on to objavi momčadi i na svoj, biva, zapovjednički način...

*

Jedan zapovjednik, po časti vodnik, učini posebni red za svoju čeljad.

- Luka - reče jednoga jutra Fanika u kuhinji, dajući mu, što su bili rijetki petki, nešto mlijeka i kave - danas dolaze na stražu Mađari. Ti s njima praviš, što znam, slabe poslove. Deder, rđo, skrpi ti njih nekako.

Luka je kazao: »Hoću« - srčuci dare gospođine. Sasvim se obveselio kad sjedeći pred popodnevnu obuku na šetalištu s Andrijom vidje odmjenu staroj straži, a u zapovjedniku prepozna jednoga ljubaznog poznanika i vođu od neke predašnje straže. Ljubazni vodnik osmjehnu se na Luku idući mimo njihove klupe, a na čelu šestorici uparadenih momaka.

Vodnik se zvao Szuhay, a meka i blaga duša. Znao je prilično hrvatski i u svemu se odvajao od čudi mađarske. Lice mu je bilo dugoljasto i miloće puno, a rumeni obrazi još su se većma rumenjeli zbog svjetloplave kose i gotovo bijelih brkova. U modrim očima, u glasu, u kretnjama njegovim raspupala se bila neka osobita muška bezazlenost, a nikad ne izreče ni jedne surove riječi, što je u vojnikâ osobito.

Odmah iza četiri sata ode Luka u sobu od straže. Szuhay ga srdačno dočeka, posadi uza se na klupu i počnu prijateljski o svačemu naklapati. Ovaj istumači Luki propise o straži, razjasni mu što je lozinka što li bojni zov, dok su drugi vojnici leškarali po ložnici ili časkali kod jedinog prozora; časkom bi se po dvojica uhvatila jedan drugome za mišice, kao pijetli upriješe silu na silu da se rvu. Szuhay bi uzveo oči na njih i oni bi se pustili.

Imao je na ruci sitan prstenak sa crvenim okom, tula-sat je držao pred sobom da zna u pravo vrijeme izmijeniti stražu šapnuvši novincu lozinku i bojni zov. Luki su pale u oči Szuhayeve k nozi izradene cipele. Uza to je taj Szuhay Pál - tako se bezbroj puta potpisivao - nježno položio ruku na pleći mladahnome civilisti. U Luki je srce pjevalo.

- Gospođine, vaši momci neka ne kupuju hljeba izvan kuće. Moja gazdarica drži pecivo i mlijeko za ordonance kancelarijske i za stražu.

- Dobro - reče Szuhay i nešto mađarski izgovori svojoj čeljadi, a onda će opet Luki: - Rekao sam im da ne izlaze iz kuće jer to ne trpi ekselekcija, već kako vi rekoste.

Uveče kad se Luka sa poučavanja vratio, dočeka ga gospođa: »Po tebi, mrho stara, moj pazar bi otišao 'rakom fućkat'«

- Kako to?

- Danas su Mađari povrvjeli amo po kruh kao mravi. »Firar« njihov se za to pobrinuo.

- No, a ja sam firara natentao.

- Jesi ti vruga paklenoga natentao.

Luka je nastavio uvjeravanja, ali ne pomože.

Od jada je momče izišlo i sjelo pod višnjicu što se zavukla u kut do vrata, a onda ode k Szuhayu.

*

Jedne večeri sjedaše Luka na svojem krevetu i ganut do suza moljaše krunicu. Andrija je već spavao. Vrata od prve sobe, od gazdinske ložnice, bila su otvorena i kroz njih udaraše svjetlo amo na Lukin krevet; po njihovoj sobi je kolutao modrikast dim: to gazda negdje sjedi pušeći lulu. »Jest«, misli Luka moleći, »i papkanje mu se čuje«. Domaćica je u bjeloći svoga noćnog ruha šuškala po sobi i od časa do časa izmijenila koju riječ. Govorahu o nekom naredniku Romanovu što kod njih jede. I svjetlo i domaćica i to ćaskanje smučivaše Luku. Zato on zažmiri, zatisne prstima uši i moljaše. Htio je da bude sasvim i sasvim u molitvi i ganuću svojemu.

Kad se danas pred večer vratio s poučavanja, naišao je na živahno raspoloženje i Andrijino i gazdaričino; i pseto je poigravalo kišuci. Iznenada je bio u momčadsku kuhinju dodijeljen jedan momak koji je lani bio ovdje, ali kao nadstojnik petrolejskih lampa cijele kuće od tavana do podruma. On je izučen kolačar, a sad je za tri mjeseca dodijeljen momčadskoj kuhinji. Lani je bio taj Sekovanić - tako se zove - velik prijatelj s Andrijom, pa se Jandra razradovao više nego itko s njegova povratka.

- Ajdmo, Luka, da vidimo Sekovanića s pregačom.

Kuhinja vrvljaše od čankoliza. U tamnu, crnu prostoru prepunjenu dimom od lula, mirisom od kisela kupusa i sagorjela loja, surovim smijehom i zveckanjem potkovanih cipela, micahu se sjene ljudske amo-tamo bez cilja. Među tim dokonicima promicao se nekakav bijelac poslenik. To je Sekovanić. U košulji i s pregačom bio je sama bjeloća.

U onome mraku nije nitko ni primijetio pridošlice.

Govorilo se o koleri koja je tada harala po svijetu i kao prepredeni neprijatelj zadavila po koju žrtvu sad u ovom sad u onom dijelu svijeta. - Ona se vuče uz drumove po jarcima. Debela je kao vreća brašna na niskim nogama. Spava obdan pod mostovima, a obnoć srlja u sela, obara vrata kućna, a iz kuće izlazi rokćuci - pripovijeda netko iz kuta.

- Nije to kolera već kuga. Kolera je stara baba. Ima privezanu pregaču na boku. Stopala su joj obrnuta: sprijeda su joj pete, straga prsti. Gdjekad se pretvara da šepa, pa stupa gležnjem. Jučer su je vidjeli ribiči na Savi dok su pecali ribu - raspripovijedala se neka ljudeskara oduprijevši se rukama o bokove, a noge je raskrebečio stojeći nasred kuhinje kao da pušta da se kotrlja burad ispod njega. - E, ako je na Savi, lako je njoj doći i u vojarnicu - izbrblja netko brzo ko u strahu da mu tko ne oduzme riječ.

- E, jest! Hahaha! Ne brini se! - raskliktala se nekolicina. - Tko je ikad mogao u vojarnicu mimo stražu i bez dozvole? - Nije to lako doći u kasarnu - reče netko kao da je usamljen, pa sâm sa sobom razgovara. A taj usamljenik gledaše kroz jedini prozor napolje, a u isto vrijeme, njišući se kao da je dira krilo lastavičino, zavirivala je amo jedna jedina grančica loze vinove iz vrta, otkuda li, a tamo dalje nad krovovima kuća skupljahu se u uzduhu laste da pođu na zadnji zajednički počinak, jer će sutra poći na promjenu zraka. U sjaju neba vidjelo se da negdje na drugoj strani liježe sunce na počinak zazvavši u pomoć svog anđela.

Jandra se zavukao sa svojim prijateljem u dupku od prozora. Govorahu o svojim nedavnim prošlostima. Luka se prislonio k zidu.

- Ona je - šapće Jandra - kod tete Papstovke. Kuma (tj. gospođa Fanika) će je opet k sebi uzeti, veli. Ova nije ni za što. Ušljiva je. I slaba.

- Ajde, kuharu, daj večeru! Nakostolomili smo se za nju radeći.

- O, silu vam vašu! - reče Sekovanić i dovuče odnekuda iza štednjaka lonac s varivom što ostade od podneva.

Lukini se drobovi pomakoše kad zamljaskaše momčadski jezici, pa se pomakne tako da ga kuhar dobro vidi i još upre u nj oči netrenimice.

- Hoćeš li i ti, civilist, jesti? - upita Luku Sekovanić, a Jandra mu brzo nađe žlicu i šolju, pa mu punu nagrauva kupusa i graha.

- O, divno! Tako ću svaku večer onamo i neću skapati - govoraše u sebi Luka idući kući. Domaćica ga neće grditi što joj broji zalogaje kod večere te ga tjerati ispred očiju, kako to gotovo svako veče biva, ili mu dodati onako jadovno kakav kukavni ostatak što ni pseto Švarci više neće. Neće nad njim rogoborili, kao da joj je štogod silom uzeo. Ona - istina - ne treba mu niti dati ako joj je žao, ali opet, zašto on Ankeku, sluškinjici, pomaže svuda gdje dospije.

Kad su domaćine one večeri večerale, on je izišao pod višnjicu i tamo dočekaov svršetak večere. Čuo je gdje gospoda Fanika za njega u sobi pita i radovao se sve drščući od sreće što ga ne osjeća u svojoj blizini.

I taj zanos ga ne pušta i on se moli i vrela su mu usta od molitve i oči su mu rosne, a krstić od krunice zvecka udarajući o zrnca.

- Zar još ne spavaš, jadan nevoljniče - iznenadi ga Fanika čuvši taj sićani zvek i Lukin šapat te uzdisanje. I bila mu je odvratna ta žena u bijelom ruhu što dođe do praga da zatvori vrata koja su amo vodila.

Gazda je kamišem istresao pepeo iz lule.

*

Lukine radosti nisu prolazile bez gorčina. Mladi Klepec, njegov gojenac, odbjegavao je knjigu. Momčić dobio odnekuda pračku i lunjao kao lud za pticama da ih bije. Kad je Luka posegao za njegovim uhom, deran bi grozno urlikao i cvilio naizmjenice. Bio je to jedan užas. Cijela se kuća strčala, pola je ulice obastalo da čuje gdje to netko urnebesâ.

U kuhinji je bilo kojekako. Došao je gdjekad prekasno k diobi variva, a umjesto večere zlo i naopako. Obijesna i dokona momčadija dala se iza obilate večere na neljudsku zabavu. Boli su se među sobom iglama, čiodama; metali jedan drugome gadno blato u džepove; jedan je drugome za odmazdu usuo čak i žari za saru od čizama. Kad bi Luka pao u taj rasplamsali pakao, onda i njemu ne bi pomoći. Dvojica bi ga držali, a treći ga škakljao pod pazuhom. Ne pomogoše mu ni udarci nogama ni zubi. Ili bi mu natrunili oči pepelom ili mu tkogod načinio što neizrecivo ružno u nos, u usta, a drugi se u uživanju previjali od smijeha. Takve večeri izišao bi Luka iz kuhinje mokat od znoja kao prokislilo pseto, a kući se vukao noseći u sebi osjećaj crva komu su pod nečijim potplatom prsnula crijeva pa ih mora za sobom vući.

Takav bi sjeo pod višnjicu, oborio glavu na stol i lupkao cipelom o zemlju, kao da prolaznicima hoće da reče: - ja to samo tako, da mi vrijeme prođe.

Tada bi se kućna vrata kradom otvorala jedan cio čas, a opet jedan cio čas zatvorala, i na prvoj bi stepenici zastala Ankek, prljavo čeljade i razroko, i skrštenih ruku gledala Luku i njegov rascvjetalí lakat na kaputu.

Kao maće bi stupila bliže, natkućila se nada nj, i prošaptala:

- Šta ti je, doktore? (Ona ga od prvoga dne nazivala doktorom.)

- Ništa; ostavi me.

Kad je Ankek vidjela da se Luka ne miče, zaturila mu šaku pod dva-tri broja preširoku ogrlicu, postrugala noktima po zatiljku i kao mačka odskočila pa zamakla u kuću.

Drugi-treći dan je prisilio želudac Luku na mudrovanje: takav je u njih običaj u zabavi. Vojnik mora biti surov i zanimanje mu je takovo, a pitoma mu zabava dosađuje. Kakav i može da bude koji je došao iz šume i od stoke. Itd. I Luka se pomirio te se odšumao opet u kuhinju.

Kad je Luka bio za koji dan opet pečalan pod višnjicom nad surovim postupanjem obijesne momčadije, našao se negdje i sam kuhar Sekovanić te s dobrodušnim smiješkom potješi stradalnika:

- Ne žali se! Kad ojačaju i tvoje mišice, vratit ćeš to drugima, kao što se oni odužuju za ono što su negdje prepatili... Takav je red odiskona i među ljudima i među životinjama - završi mudro izučeni kolačar i ode svojim putem.

Tako se izmjenjivahu radosti i gorčine, suze i mudrovanja, optužbe i pomirenja u Lukinoj svagdašnjici.

*

Luka se vraćao iz pučke kuhinje. Toga dana imao je školu do jedanaest sati. Po običaju dohrli kući, baci knjige na njihovo mjesto i gotovo ne pozdravivši odjuri na objed. Udario je, štoviše, kraćim putem niz neke stube, mimo onih žena što su toliko naličene po obrazima, što puše kao Turci, a zovu muške prolaznike da s njima koji čas svadbuju. Te ženske su u to doba poustajale i već sjedile po pragovima i stepenicama kućnim. On je mimo njih strugnuo kao zečić i došao u pučku kuhinju kad se mnoštvo đaka već skupilo pred kuhinjskom tezgom držeći svaki u ruci jedala i kartu. Kuharica, okrupna vremešna žena, stajala je pred mladeži i čekala čas kad će se početi dijeliti jelo, bubnjajući spokojno po škrinjici u koju se bacahu karte i marke od onih koji na kasi plaćahu hranu.

I danas je uspjelo Luki da sjedi uz nekog višeškolca Jurinu, za kojega se sa zavidnošću šaptalo među đacima da ima svaki dan dva objeda: u jedanaest u pučkoj kuhinji, a iza dvanaest u nekome samostanu. Stoga on u pučkoj kuhinji jede tek onako i ostavi bilo varivo, bilo govedinu, a Luka bi izvještačenom ravnodušnošću presuo ostatke u svoj tanjir. Tako i danas. Pučka je kuhinja imala svoga konobara u modroj pregači kakve imadu uredski sluge i podvornici, i tko je htio da bude podvoren, predao je njemu doznaku za jelo i taj bi mu donio. O prvome danu u mjesecu davali su mu podvorenici dva-tri groša, a on im je ponudio na prodaju sveščić pjesama svoga proizvoda »u svakom pogledu i obziru«. Toga je zapuštenog pjesnika svaki dan ljubopitno pratio Luka očima i posao njegov takoreći proučavao, ali kad je zasjeo stolicu uz Jurinu, za nj ne postojale nitko. Tako i danas.

U takve se dane Luka vraćao kući sjajnih obraza polagašno se penjući uz ulicu. Zagledao u svaki izlog, ogledavao izvjedljivo cijene robi, čitao naslovne stranice knjigama sve do tiskara i nakladnika. Tako i danas. Danas je bilo sunčano jesenje podne. Ulica je ravno na jug položena i o podne je sunce treskalo u svu širinu njezinu.

I taman kod zakreta nasrlja na Luku Bela pl. Šipek iz Šipka. U Luku su u isti čas grunule dvije misli: »gle nove hlače u Šipka«, i »dugo ga nisam vidio«.

- Dugo te nisam vidio - reče Luka, gledajući netremice Šipkove nove hlače.

- A nisi ni vidio mojih bijelo i crno prutastih hlača nastavi Šipek videći kako se Lukine oči ne mogu od njih otkinuti.

Onda je Bela pl. Šipek zašao Luki za leđa, podigao mu kaput sve do rebara i zavirio u njegov procvjetali tur pred ovim božjim suncem i vaskolikim svijetom što ulicom baš u podne vrvljaše. To je žacnulo Luku i brzinom munje okrene leđa zidu i bljeskom munje u očima gledne na sve strane nije li tkogod vidio sramotu njegovu.

- No, no, valjda smijem vidjeti jesu li ti hlače čemu jer ću ti pribaviti druge - požuri se pl. Šipek videći Luki u licu žar osramoćenoga.

Luka je trznuo obrvama želeći otjerati od sebe osjećaj povrede i zagledao se Šipku ravno u oči pogledom pseta koje dršće od izvjedljivosti što će to gospodar izvaditi iz džepa.

- Da, da! Možda već sutra.

Uto se na suprotnoj kući u prizemlju otvori okno na prozoru, a na ulicu proviri okrupna garava ženska glava i u hipu Šipek ostavi Luku i pohiti onamo k prozoru. Luka je čas s nerazumijevanjem gledao za svojim dobročiniteljem, a onda otkoračao dalje uz ulicu.

To nije bilo odmah drugi dan. Luka je bio par dana na vrebanju. Neumorno je tražio po gradskim ulicama točke gdje bi mogao uvrebat, dočekati Šipka. I mozak i srce i ručak i večera - svuda hlače, hlače, hlače. Cipele su bile također šuplje pod palcima, ali šta cipele, šta donovi! Hlače, hlače!

I onda jednoga dana dokotrljalo je jugo odnekud sa šetališta, iz kojega vrta - tko bi znao - mnogo lišća, pa ga vijalo ulicama. U društvu s vjetrom, prašinom i lišćem dojuri i Bela pl. Šipek, a Luka mu zakrči put.

- Što je s hlačama?

- Hajde sa mnom!

I podoše prema kući gdje ono isturi gospođa kroz okno okrupnu garavu glavu.

Kad je Šipek pokucao, odgovoriše mu iz sobe: »Bleib draussen!«¹, a onda će neki dječji glas: »Herajn, če je kaj fajn!«², i to sve u hipu dok je Šipek dospio pokucati, ništa ne čekati nego ići u sobu. Prozori su kod udovice Nevenke Rajkovičke bili tako nisko da se eno može mačka prednjim capama na poličicu popeti i njušiti ima li ondje za nju kakova zakuska. Radi toga je na podu toliko mnogo svjetla, a sjenke i sjene zbjegoše se na strop i njegovu okolinu. Zato eno mali Lujo s naočalima na nosu leži na podu i uči zadaće, a bit će isti razlozi svjetla prinukali i Zlaticu - ima joj i suviše četrnaest proljeća - da kleči na podu i po njem rasprostire bebino ruho. Sama gospođa Rajkovička bila je u drugoj sobi. Čulo se gdje zatvara ormar, ključić je u bravi zaciktao.

Zlatica porumenje, pokupi brzo krpe s poda, strpa u neku škatulju i hitrim je koracima odnese za peć, dok Lujo s posvemašnjom nebrigom ostade u svom položaju.

- Evo moga zemljaka za hlače - reče Bela bujnoj gospođi Rajkovički. Njezino se sivoblijedo lice osmjehne na Šipka i gornja joj od brčića zagarena usnica drhtne. Onda se obrati k Luki:

- Dat ću vam jedne od mog pokojnoga muža. Još su dobre, a za vas, dragi Bela, imam nešto - i povuče Šipka za kaput u drugu sobu. Vrata se, kao živa, nečujno pritvorila sama.

Zlatica se povukla u prozor iza zavjesa, a Lujo, kao mali starkelja, kroz naočale sveudilj proučava knjigu. Luka je gledao netremice u oživjela vrata sve misleći jednu misao: hoće li biti hlače prutaste, sive, karirane ili kakove. Čuo je muklo kucanje svoga srca.

- To ne razumijem - klikne iznenada Lujo, odskočivši s poda kao loptica i sjedne podmetnuvši poda se taban lijeve noge - upravo nikako ne razumijem da bi jezik mogao posjeći gore od mača.

- Ako ne razumiješ, razumjet ćeš kad te tko posiječe, - odvrati iza zavjesa Zlatica. Zavjesa se od njezina diranja trzala.

Lukine se oči otkinule od vrata i zagledale se u maloga mudraca na podu. On je, otkad pozna tu gradsku djecu, uvijek sa čuđenjem sebe pitao oda šta su ta djeca tako mudra, i bez odgovora turao se dalje i dalje u život. Tako i sada: Luka zinu nad tim čudom.

Lujo komu isto tako može biti deset kao što i petnaest godina, uzdigne oči k Luki i kao da ga priziva u pomoć, nastavi:

- Što jezik izlanda, to kroz jedno uho ulazi, a kroz drugo izlazi, a posiječeš li mi ruku, neće rana kroz drugu izaći...

¹ *Bleib draussen!* (njem.) - Ostani vani!

² *Herajn, če je kaj fajn!* - Unutra, ako je po dobru!

- Tako je! - reče Luka da uđe Luji u volju. Osjetivši da je ipak u neku glupavu klopku zapao, korači k drugome prozoru da gledajući napolje dočeka hlače.

- Dragi Ščapec - javi se pl. Šipek stupivši na prag iz druge sobe - milostiva gospođa reče da će sutra potražiti hlače, a ja ću ti reći kad ćeš moći p**o njih doći. Servus!

Luka se pokloni i Šipku i Zlatici i Luji te ode niz ulicu. Lišće i zgužvane prnje papira što je vjetar još uvijek gonio ulicama, stizavale su ga i prestizavale.

Luka je Ščapec odšvrljao gradom.

*

Trg prostran. Na njemu ljudi i žene. Ljudi hodaju, žene sjede kod klupa s voćem i drijemaju, a i klupe neke, same bez voća i babâ, drijemaju. Ima i klupâ s voćem, a bez ženâ. Otišle žene k susjedi da s njom naklapaju.

Tu je odmah do ugla dućan s golemim staklima za izloge. Dugo je na njima pisalo da se dućan iznajmljuje. Dugo ga nitko nije htio uzeti pod najam jer se predašnji unajmitelj ubio iz puške nasred dućana, a sada su u izlogu velike slike koje prikazuju čovjeka zavilašenih brkova i bez ruku gdje sjedi ukočen kao panj, a nogama drži pero i piše na podnošku. Nad njim piše da zna i crtati portrete. Druga slika ga pokazuje gdje nogama suče cigaretu.

Luka pogleda sliku jednu i drugu. Netko mu gurne u ruku letak na kojemu mnogo piše o tome čudu od oklaštrena čovjeka poput panja koji korijenjem svojim piše; pogleda na zastrta vrata i pođe dalje.

Nad trgovom je gospodovalo blago jesenje sunce, vedar dan i bablje ljeto. U bezbrojnim nitima bijele paučine koja je tumarala ne znajući ni otkuda je ni kamo će, lomile se sunčeve zrake te su se prolijevale u duginim bojama. Kod njegove kuće je to ljeto malo drukčije: palo je po livadama s plavim mrazovim sestricama, kestenje je sazrelo, pastirima vatru razbuktava, a oni ne mudruju o jeziku i maču, a tu se i Luka upleo povlađujući, da omili starmalome s naočalima... Zlatica i zavjesa, a on bez hlača... Luki navru suze na oči. On je tresao glavom da ga je mozak zabolio, ali suze su tu i ne može ih odagnati.

Luka se samo čudio odakle suze! To je ludost, prava pravcata ludost, govorio naglas, ali ne pomože. I on počne žurno odmicati preko trga kao da za nekim hiti. Tako je nekako zaustavio suze, primirio se i čudom se čudio svemu što se ovaj čas s njime događalo.

- O, Luka!

On se okrene. Bila je to njegova predašnja gazdarica koja ga je primila za kaput. Luka prozračí šešir.

- Kad ćete doći k nama? Moje puce bi vas rad vidjele. Dodite.

I zvrkasta starica otčapkuni dalje brzim sitnim koracima. U ruci je nosila rogožar, a otrcana joj je suknja vukući se po zemlji dizala male oblačiće prašine. Prašina se za njom povijala kao da za njom trčka bijela kokica.

Prošao je sve četiri strane trga i došao opet pred dućan gdje onaj vještak nogama sakriven sjedi.

Nije znao što da radi. Bio je sasvim bez sebe. Ni na hlače nije mislio sasvim ništa. Trglo ga neko šuštanje. Mimo je prošla gospođa Rajkovička sa Šipkom. Crnu je svilenu suknju desnom rukom pridržavala, a Bela joj je nosio suncobran. Išli su šuteći kao da se vraćaju s diobe i sad svako svoje nosi. Upraviše korake k stajalištu za tramvaj. Kljuse je javljalo zvončetom svoj dolazak. Par je pospješio korake. Luka je gledao za njima. Nisu ga opazili. On je nešto niži od nje. Sad su Zlatica i Lujo sami kod kuće - pomisli Luka, i da ni sam nije znao pošto i zašto, krene u Dugu ulicu. Došavši do Rajkovičkina stana, zaustavi se i nehotice se zagleda u prozor. Kod prozora je stajala Zlatica.

Kad je Luku opazila, povlačeći se unatraske iščezne u tmini sobe kao priviđenje. Kako je ozbiljna kao starica - pomisli Luka i pođe dalje.

*

I tri-četiri dana minuše. U te dane se u misli nekoliko puta pitao što li to hoće Zavrlička, predašnja njegova gazdarica. Nikako nije istina da bi ga njezine puce rado vidjele. One su suviše zabavljene svojim draganima a da misle na nj, na Luku. Bože! Što će njima Luka! Zar da ga vjenčavaju nizovima luka za to što je njemu ime Luka? Ili im je dosadilo što nemaju nikoga da mu u krevet podmetnu pod plahu kefu ili čitavu cjepanicu? Ne, ne. Baba nema nikoga da joj otiđe u drvnicu i donese drva, a i u dućan mora sama ići. Neka, neka. On se ne da više osedlati.

Neki je dan bio vođa od straže bivši oficir, zasada desetnik von Wimpfen zu Wimpfenthal, pa nije dao svojemu momku da mu očisti cipele, već Luki kad je ujutru došao zbog mlijeka u sobu od straže.

Dao mu za trud deset krajcara. Luka je primio i crvenio se od sreće, a ovaj desetnik mišljaše nekako drukčije dok ga je pitao tko je i što je.

- E - veli - što ne rekoste to prije. - I počeo se ispričavati. Jest, istina je. Drugovi njegovi u školi napadali bi ga zbog toga.

A zar ne obavlja u ovom domu također svakojaki posao? Pogodba je pogodba, i to je zadnje. On se neće dati više osedlati.

I onda je bila nedjelja te se podveče otputi Luka k Zavrlički. Malo da i nije išao. Prije podne je imao školski zatvor, nije obavio kod maloga Klepca poučavanje, a popodne mu deran odbježe u polje izvan grada. Bio je klonuo zbog jednog i drugog događaja. Osobito onaj zatvor. Uza nj sjedi u školi Pepi Manjkas, sin generala. Klipan donio sa sobom muhu u kutijici u školu. Muhu je navezao na tanak svilen konac, a drugi je kraj konca pričvrstio iglom o klupu. Čitave sate nije drugo radio nego birao muhu majstorijama. Bio je u tom velik majstor. Profesor je to vidio, ali nije dirao u generalova sina. Kad ga je pozvao da odgovara lekciju, onda Pepi Manjkas dade Luki muhu na čuvanje. Luka je muhu prekrpio dlanom, a profesor dođe te zaviri pod njegov dlan.

- To je dakle vaše zanimanje! U nedjelju od devet do jedanaest.

Luka je zinuo da se opravda jer ga taj svirepi postupak profesorov ujeo, ali ga ovaj prekide: - Ništa, ništa! od 9 do 11; od 9 do 11!

Profesor je vraćajući se katedri zadovoljno jezikom posukao brkove u usta, dvaput, ih glasno sasnuo i opet jezikom isturao napolje, te rekao:

- Nastavite, dragi Manjkas.

Generalski sin nastavi mucajući. Oko Luke se sva soba s profesorom, klupama i đacima okretala, i on obori glavu na klupu. Ova sasvim očevidna nepravda kosnula se Luke vrlo.

Jedva se poslije sata umirio kad mu je Pepi Manjkas kazao da će za to biti jedanput kod njega na objedu. To se izvršilo danas. Za stol su sjeli istom oko dva sata, a dotle eto odbježe mali Klepec u polje sa svojom praćkom.

Što sad? Sjeti se gospode Zavrličke i podveče ode k njoj.

- Što niste k nama na objed došli? Danas sam neobično mnogo kuhala. Bili biste upravo dobro došli - pozdravi ga gospoda Zavrlička kad je stupio k njoj u kuhinju. Ona je sjedila na niskom podnošku, podvila ruke u krilo i nalegla se na koljena.

- Puce su u sobi. Tamo su i Pukljavec i Mandić - nastavi gospoda.

Luka je to znao sasvim dobro. Kuhinja je u dvorištu, a daleko naprijed su dvije sobe udovice Zavrličke. Mora se proći mimo nekoliko stanova. U sobama su puce - kao obično - i njihovi dragani:

jedan par u jednoj, drugi par u drugoj sobi, a mati je u kuhinji. Ona neće da smeta, a ako hoće da smeta, onda joj puca jednostavno nalože da bude u kuhinji. Pukljavec i Ela već su sasvim sakovali osnovu za budućnost, ali Mandić nikako. On sve nešto obilazi. I dobar je. Uvijek poljubi Terku u ruku, a i Terka njega u ruku. Tako su ugovorili jer se Mandić zanosi za jednakošću muža i žene. Sve se užari kad o tom govori, ali neće dalje. Ni da bi čmrgnuo o budućnosti. Već se Terka i majci potužila.

Gospođa je Zavrlička posadila Luku na stolac. Štoviše uzela krpu i počistila sjedište. Njezina pažnja bješe prosto neobična. Iza toga namjesti lonac s kavom i naloži vatru. Odsiječe lijep komad hljeba i postavi pred Luku uz veliku šalicu kave.

Dok je Luka kušao, Zavrlička se naleže na stol i šaptom mu ispriča jednu svoju osnovu:

- Ja ću vam dati za papir, kuvertu i marku novaca, a vi ćete pisati pismo mojoj Terki. Lijepo ljubavno pismo morate napisati: kako je izdaleka pratite od preparandije pa do stana, kako noću sanjate itd. Žarko ljubavno pismo, ali nikomu da ne kažete ni riječi. Ime što ćete ga potpisati, treba da izmislite. Recite da ste činovnik, al da ne zna u kojem ste uredu. Ili - gospođa Zavrlička se malo zamisli s palcem pod bradom i dva prsta na ustima - ili neka izgleda da ona vas pozna i zna u kojem ste uredu. Da, dobro: ona neka to znade.

Nikad Luka ne nosaše u sebi toliko misli, toliko osnova i riječi koliko vraćajući se od Zavrličke kući. Sve se u njegovu mozgu uskomešalo, provrvjelo, pretrkivalo se, preskakivalo.

*

Gospođe Fanike nije bilo kod kuće, a gospodin je imao noćnu nadzornu službu. Andrija je bio već tri dana ljutit i sjedio u svome kutu. U srijedu je bila kod njega u posjetama majka, ostavila u kume pet forinti za sinove potrebe. On je to doznao i sad hoće da ima svoje novce. Sa svačim se već prijetio kumici u ova tri dana, ali ne pomaže. Njemu ne ide nikako u glavu da on sam ne raspolaže svojom imovinom. Tu se našli neki njegovi drugovi koji ga podbadahu: »Ti nisi više prvoškolac. Tvoje potrebe su veće; osim toga mladiću se mora dati zgoda da se uči kako će kad stane na svoju plaću. Zašto se ljudi zavale u dugove? Samo zato što do svoje punoljetnosti ne raspolažu većom svotom novaca«. Itd. Andrija je to slušao i grmio, a danas eto odlučio da se seli k jednom drugu koji nosi sa sobom ključ ako hoće. Ima poseban ulaz, u sobi prostirke i papigu. Papiga ga već pozna i viče: - Svinja!

Zato eno Andrija sjedi i snuje o svojem preseljenju. Ankek je ukrala iglu i preko metar konca, te krpi suknju vitlajući rukom kao sablast, jer je konac predugačak za njezinu ruku.

Luka sjedne i sluša kako se misli glavom preganjaju. Tišinu kućnu i misli Lukine prekida je sat koji je u sobi umjesto kucanja kukao poput kukavice. Luka je još uvijek sa začuđenjem gledao u tu švicarsku kućicu na zidu i slušao njezino kukanje, ne mogući nikako dokučiti kako je to napravljeno. Zato ga uvijek prekida u mislima. Da je njemu raskopati tu napravu.

Spremio se da slaže ljubavno pismo za Terku.

- Doktore, ja idem u Srbiju - zabada u nj Ankek. Otkad mu je ispričavijedala da joj je majka otišla s nekim čovjekom u Srbiju a nju ostavila na milost božju ovdje, odonda svaki čas kad se zamisli, javlja da ide u Srbiju. I sada šijajući misli o svojoj majci.

- Upravo te ondje trebaju.

- Idem u Srbiju. Idem i idem. Moja mama je tamo gospođa, nosi šešir i rukavice, ima pudra i parfema, i ja idem k njoj.

- Idi! Idi!

Luka je kratak. Misli svoje.

- Idem. I suncobran ću imati. Tamo ću ići na škole. Bit ću učiteljica. Gospodin Stanić mi je obećao pasoš.

Stanić je mrk kancelista u ekspeditu, govori malo i pije more crne kave, a u uredovnici ga njome Ankek dvori. Ona tamo ostaje dok gospodin Stanić kavu ispije. Ima čitav naviljak brade i brkova, pa kad se nasmije, kao da sijevne iza mrke gustine. Kad se razdraga, onda zna i što god reći: »He - he! Ja sam lička lomigora. Ein Likaner!«³

- Cipele moje bit će žute i lakovane i visoke pete. Nikad više neću doći ovamo.

- Ne brbljaj! Ja imam posla!

Luka zapisuje: »Vrlo cijenjena gospodice! Već s Uskrsom nadode u meni Uskrs, jer odonda Vas nazivljam u sebi svojom curicom. To Vam eto naglas kažem istom sada. Moje srce samo za Vas kuca, a misao moja samo za Vama hrli. Kad mi majka u pismu spominje da bi rado snahu imati prije nego umre, onda me pri srcu zazebe i mislim na Vas«. Sad je od nečega i Luku pri srcu zazeblo pa nastavi: »Vi mi dolazite u san. Isprva ste daleko kao zvijezda, i maleni ste kao zvjezdica, a onda hitite k meni bliže, bliže. Onda Vas zapazim sasvim pred sobom i strepim pred Vašim očima lijepim«.

- A komu ti to pišeš, doktore? - javi se Ankek iznad Lukine glave. On brzo sakrije papir i pogleda u djevojče. Nije se mogao suzdržati i reče:

- To nije lijepo od tebe! Ružno je zavirivati što drugi piše. Ti si bezobraznica!

Ankek se smiješila kao da Luka šalu zbija. Luka nije prestao psovati i Ankek se uozbilji. Luka turi olovku i papire u džep. Misli su ga odbjogle.

U predsoblju je poveći ormar i u njemu Ankek drži svoje stvari i ključ nosi sa sobom. Sad se na prstima odšulja do ormara, potihano ga otvori i donese Luki dvije stare žemičke. Luka ih ostavi na stolu. Otkuda njoj žemičke? Kad ujutru donese pekarski momak pecivo, preuzima ga Andrija. To je već tako. Ankek otvara vežu, Andrija preuzima pecivo od pekara i svaki dan ga okrade za dva-tri komada, a Lukino je da prodaje mlijeko u sobi od straže. Tako su njihove službe podijeljene. U pekara nije ukrala, kupila nije, jer nema novaca. Ukrala je u gazdarice - jedino što može da bude.

Ankek prinese sasvim blizu glavu pred Lukine oči. Mogao je vidjeti kuda su puzle kaplje znoja ostavljajući trag po njezinom prljavom licu.

- Nemoj da ne uzmeš, doktore, ovih žemičaka! - ponovi ponudu Ankek. U glasu joj je ječala molba pa i ruke kano da je sklopila. Luki svane pred očima kako su te žemičke bile negdje u prljavim rubeninama umotane - u prljavim prnjama krmeljivog ovog čeljadeta. I Luka okrene glavu od nje i od žemičaka.

- Žemičke sam ove upravo za tebe spravila, od zajutarka sam uštedjela! - rastuži se Ankek.

Luka pomisli na sutrašnji dan, pomisli na omamlicu što ga napadne kad gleda u vrijeme odmora gdje drugovi jedu i turi žemičke u džep.

Ankek je bila zadovoljna i prođe po kuhinji tražeći zanimanje.

- Zar ti voliš jednu djevojku?

- Ajde ne zvrndaj!

- Čemu onda pišeš ljubavno pismo?

Onda je zašutjela dok ne otkuka sat svoje sate pa nastavi:

- I mene mnogi vole. To znam potom što mi noću kucaju na prozoru. I Sekovanić kuhar, i narednik Romanov pa i sam gospodin Stanić. Gospodin Stanić me pita koliko mi je godina, ali ja mu lažem te velim da mi još nema ni četrnaest, a već sam četrnaestu prošla. Onda mi on kaže da sam još ispod

³ *Ein Likaner* (njem.) - Ličanin

paragrafa. I danas me uzeo u naručje, a ja sam mu kazala: - Pustite me, ja sam ispod paragrafa! Hi-hi-hi! - završi priču sa smijehom.

Luka se digne. Dosadilo mu Ankekinu pričanje. Nekakva sjenka je dolazila preda nj, blijedo lice i blage oči i jedna sumorna zamišljenost. Vidio je i prozor i zavjese i nju i kako se približavala i kako je nestajala.

Žemičke su mu otežale i htjede da ih vrati i jedva se suzdržao.

Kad je već bio odlazeći na pragu, reče Anke:

- A ja najviše tebe volim, doktore!

Luka je pošao šuteći svojim putem.

*

Luka je više puta prolazio mimo Rajkovičkina stana i zaustavljao se i gledao prijeko u prozor. Gledao je zavjesu hoće li se maći. Trzne li se zavjesa, Luka obara pogled. Milo mu je kad ugleda Zlaticu koja, ako i dođe, nikad ne ostaje na prozoru. Njezine su vlasi oko čela bijele kao da je osijedjela, a prema tjemenu su tamnije. Takvu Luka vidi i gleda.

U takvom času ga podiđe strah da ne bane otkuda Šipek; da ga ne zateče. Njemu nekud i nije više do hlača.

I Šipek bane s Rajkovičkom kroz vežu iz kuće u času kad je Luka zaronio očima u prozor i kroz zavjesu. Bela izmijeni riječ-dvije s Rajkovičkom i zovne Luku.

Luka se lecne kao da ga netko žacnuo, i prijede ulicu.

- Čuj Šapec, ostani u kući kod milostive gospođe da ne budu djeca sama. Mi idemo na groblje. Za jedan sat smo kod kuće.

Za to vrijeme pokuca gospođa na prozor i reče nekome: »Evo vam društvo dok se mi vratimo. Otvorite mu!«

Djeca su bila žalosna. Otkad se upoznala majka sa Šipkom, odonda uvijek samo s njim izlazi. I danas htjedoše na groblje na tatin grob, a ona ne da! »Sutra ćete, veli, ići, danas ćemo ga nas dvoje urediti.«

- Baš će ga on urediti! - mrko će Lujko. I naočali kao da se nakostriješiše na njemu.

- Ti si, braco, zao. Ti to ne znaš, a sutra ćemo vidjeti.

- Šta će urediti? Šta će urediti? - poče Lujko nogama udarati o pod. Grobar će urediti, a oni samo da nisu s nama. Zašto i nas ne povedoše?! Bez nas im je ljepše.

I tiho. Lujo kao da otpočiva, a Luka se u nj s udivljenjem zagledao. Bilo mu je i milo slušati tog starmaloga i tjeskobno.

- Zna li vi, gospodine, igrati domino?

Luki bi drago gdje mu reče gospodin. Malo se osmjehne i odmah plati:

- Ne znam, gospođice!

- Kako to ne znate! To je lako!

Zlatica sasje iz škatulje na stol ploče i hoće da mu tumači ali odustane. »Ja ću« veli »igrati s bratom, a vi gledajte. Odmah ćete znati!«

I dok brat i sestra razdijeliše ploče između sebe, Lujo se vrati na staru misao.

- Maja njemu kupuje najfiniji duhan. I sama si vidjela gdje za nj puni cigarete. No?

- To je tek tako za Svisvete.

- Tobože! A zlatan cviker? On sasvim dobro vidi, tek maja zaželje da on nosi cviker, pa eno i kupila mu ga.

- Ajde, ajde, Lujko, počni!

Igra se šutke započe.

Luka je motrio Zlatičinu ruku dok je metala pločice domina. Na časove je ta njezina bijela ručica bila divno pravilna krivulja kojoj se slikovita zavojica smanjivala gubeći se u pravilnom ritmu kroz prste u neznane daljine. Luka je drhtnuo svakoga puta i s požudom vrebao čas kad će opet pronijeti pločicu ova divno izrađena ručica u lakom i providnom rukavcu. I kad načas Zlatica nije bila igrom zabavljena, otvarala je naširoko svoje velike i svijetle trepavice i pogledala Luku okom smedega baršuna u kom kao da nema zjenice.

- A otkad ste vi prijatelj sa gospodinom Šipkom?

- Mi smo Zagorci, pa se poznamo. Lani sam nešto više s njime drugovao. On me naučio u Tuškancu skidati lilu s trešanja i prodavati kod graditelja tambura. Kadikad smo i inače drugovali.

- Kadikad vam je dao i komad stare robe - umiješa se Lujo.

- I to. - Luka pogleda Lujka. Nije razumio zašto je baš to Lujo kazao. Onda potrese glavom i tek da se dalje govori reče: - No nije uvijek držao riječ. Obeća, pa ne da.

Pri tome je Luka mislio na jedan slučaj iz prošle godine. Bela pl. Šipek znao se po Tuškancu klatiti po vas dan. Oko sebe bi skupio mladih znanaca, pričao im priče o sebi i svojim predima, a za izmjenu izmišljao svakakve zabave. Tako je jednoga dana došao sa svojom družinicom na neki drum novoposljunčen. Uz drum je bio napis na ploči koja je označivala kraj. I Šipek odmjeri od ploče deset koračaja i stavi pogodbu: tko u deset metaka kamenom jedanput zgodi ploču dobije od njega forintu. Družinica se natjecala kao da se radi o biti i ne biti, a zgodi jedini Luka. Sad je on tražio svoju forintu. Badava se Šipek izgovarao na šalu, Luka nije popustio. I konačno mu Bela Šipek izda svoju posjetnicu na koju mu napiše: »Donosilac ove karte smije u mojoj blagajni dići jednu forintu srebra«. Tu kartu nosi sobom Luka i traži zgodu da dođe do Šipkove blagajne i zato eto reče: »Obeća, pa ne da«.

- Jesi li se naigrao? - upita sestra da svrne razgovor na drugo što.

- Jesam, a sad znade već i Šćapec igrati. Zaigrajte sa sestrom - obrati se na nj sišavši s mjesta.

Luka i Zlatica igrahu dalje. Ona je uvijek dobivala i sva se razradovala zbog toga. Ispade joj i ukosnica i kosa joj se niz pleći spusti, ali to ne bi ništa: ona se radovala.

Onda dođoše i oni s groblja, a Zlatica se i Luka igrahu. Gospođa reče da hlača još ne dospje naći i da će drugi put jer je sada umorna od puta na groblje i natrag. Ah, te hlače! Neka ih i nema. No Luka nije ništa odgovorio sve od puste igre, Lujka kao da je nestalo; zavukao se u dupku od prozora i tamo se nečim bavio. Bela je ostao kod igrača, a gospođa ode u drugu sobu da izmijeni odijelo. I hodajući po drugoj sobi pripovijeda gospođa Rajkovička da je grob u redu i da će sutra svi na groblje da osvijetle babov grob. Nitko joj ne odgovara. Ona dođe na vrata i stane na pragu druge sobe onako u donjoj crvenoj i okratkoj suknji da vidi što joj nitko ne odgovara. Nu svi se nekud udubili. Tako nekoliko časova, a onda gospođa potoči iz druge sobe po podu gumenu loptu i ona se dokotrlja do Šipkove noge te ga lagašno dirne. Bela podiže loptu, zagleda se časkom u drugu sobu, a zatim ode onamo.

Napokon se i Luka podiže da ide. Baš mu se i ne da. Ipak. Zlatica se zagledala pravce u oči njegove. Ne mogavši podnijeti taj pogled, obori oči preda se. Tako prodoše možda i dva časa. Kad se Luka usudio na nju opet svrnuti oči, nađe je gdje ga još uvijek netrenimično gleda i istražuje. Lukino se srce skupi u grudima, nešto ga isjeknu i on kao mahnit pograbi šešir, pozdravi i izjuri na ulicu.

*

Sesvetsko popodne je cijela kuća drijemala. Gdjekad se - maknula, uzdahnula, lecnula: to je gdjekoji vojnik dvorištem hitio, gdjekoja vrata kancelarijska u prvom ili drugom spratu lupila, netko osamljen silazeći po bogzna kojim stepenicama otužnim fićukom ili jecavim zapjevom sebe batrio. U dvorište je i po koji povjetarac zalutao. U topao uzduh jesenjega popodneva umiješalo se nešto pecava hlatka. Sve je otišlo na groblje, a on i Ankek moraju čuvati kuću. Ankek je preuzela pecivo na broj, ali je ostavila i pecivo i kuću i negdje se iza kuće u drugom dvorištu - u dvorištu gdje je nekoć morao biti vrt a sada je jahalište - sigra s kudravim crnim psetom.

Luka je sjedio pod višnjicom s koje se obaralo posljednje lišće... Lijepi crvenkastožuti listovi polegli po zemlji, po stubama, po stolu i još lijegaju. Mislio je na dom, na pastirske radosti u dan Svih svetih, na počišćena polja po kojima danas po cio dan tumaraju goveda, a pastirčad u zborovima jede gibanicu, pije vino te igra oko vatarara.

Pred njegovim se očima odigravali prizori s domaćih njiva i on im se smješkao i činilo mu se da je negdje na visini odakle vidi mnoge borove i mnoge prizore i bi mu vrlo neprijatno kad začu Ankekov vrisak iz veže južnoga krila kuće i krič na pseto. Švarci je navaljivao na nju, a ona je pred njim natraške odmicala prema kući.

- Doktore, brani me!

Vidi Luka: pseto je ozbiljno, i priskoči.

- Šta si radila s njime?

- Ništa - ustrašeno odgovara blijeda Ankek i pokazuje zubma rastrganu pregaču.

Luka prihvati pseto za ogrljak, potapša ga po glavi, a ono je načas laznulo slinu i opet razvaljivalo vilice te uzbuđeno dahtalo i kihalo...

Ankek je tajila da nije ništa bilo, tek je Švarci odjedanput kao podivljao. Ona se zatvorila u kuću.

Luki je mrsko i ode u momčadsku kuhinju. U kuhinji je bilo četiri do pet vojnika. Neki mali Dotlić, što imade sabljaste noge kao da od rođenja na buretu jaše i spava, stajaše kod prozora i tucaše neke koštice i čampaše jezgre, ostali pak sjedahu u polumračnu kutu kod stola igrajući karte za žigice. Jedan je od njih žvakao baguš te neprestano kroz zube štrckao u kut pljuvanku.

Luka isprva nije znao kamo bi pristao, već hodaše kuhinjom. Vrisak djevojčin i pseće gutanje sline neprestance se obnavljaše u svijesti njegovoj i nikako da se otrese. Klekne k igračima na klupu, laktima se upre na stol i zabavljaše se time da je dobitnike namirivao žigicama iz hrpe za koju se igralo. Uz prekid govorahu čas o besramnim stvarima da naljute Luku koji je bio stidljiv kao djevojka te na svašta crvenio, čas o svojim časnicima od pukovnija.

- Moj kapetan - javi se od prozora Dotlić - on ti je izučio stolariju. Eno ga u Petrovaradinu gdje imade u vojarnici svoju radionicu. Gradi ormane, stolice, okvire za slike kao ništa. Bio ja kod njega -

- Pa i moj povazan nešto pili i turpeja. U njegovu stanu ima više od deset svakojakih krletka i kobača - prekida ga jedan od igrača.

- Svaki zna po zanat. Jedan ti je, brate moj, bravar drugi ti je krojač, ovaj postolar, onaj - ha, ima ih svakoga zanata.

- Bogami, ne bi im trebalo, a ipak rade.

- Hajde, hajde, miješaj, pusti razgovor - ljutito će onaj iz kuta što žvače baguš. On uopće gleda samo u karte, žigice i Lukine prste za brojanja, a sve ostalo kao da i ne postoji; uz to se mršti kao da mu tko crijeva vadi.

Odigraše opet jednu igru.

- Ima ih svakoga zanata. I naš car zna jedan zanat - počne iznova jedan.

Sad pristupi k stolu i Dotlić, zaturi ruke u džepove od hlača te će njišući se s noge na nogu:

- To svaki car. Socijalisti hoće da raspuste vojske, da obore careve, pa kuda bi pristali i carevi i oficiri, ne budu li znali zaraditi kruha...

Jedan od igrača komne ga laktom u trbuh. Uto se vrati sa šetnje Sekovanić. Tako je oštro unišao da je Dotlić sasvim zaboravio na odmazdu. Luka je odmah sišao s klupe i zakorači kuharu u susret. To je njemu već u krvi. Večera se ne smije proigrati.

Kuhar Sekovanić je smijući se skinuo svoj debeli prsten i odložio u rupu u zidu taj svoj debeli prsten s crvenim okom. Bez njega je na šetnju išao. Na šetnji je opazio da ga nema te se vratio prije reda kući i brzim koracima. Oštro je unišao i upravio korake u kut k rupi koja je negda služila da se u nju stavi svijeća, a možda i burmutica.

Prstena nije bilo.

- Tko je uzeo ovdje prsten? - okrene se od rupe Sekovanić. Jednim je okom zaškiljio, a drugim obredao prisutnu čeljad.

Svi su redom kazali: - Ja nisam.

- Baš bi ovaj školarac mogao uzeti - reče onaj iz kuta.

- Mi smo se kartali, a on je po kuhinji švrljao.

- Kako: švrljao?! - zaplašeno prosvjedova Luka. - Zar nisam uz vas bio i žigice vam izbrojavao?

- Prstena nema, a prstena mora biti. Ja ću vas sve redom poklati ne dobijem li svoj prsten.

Zadnje riječi su bile strašne. Činilo se da su i zidovi drhtnuli, toliko su bile ružne ove riječi Sekovanićeve.

- Da, da, mogao bi biti ovaj civil - reče i Dotlić.

- Lako je to - reče onaj neki golemi koji je dosad šutio. - Kako je tko dolazio, tako je ovdje i ostao. Pretražimo se! Stat ćemo u red, a vi nas, kuharu, pretražujte!

- Tako je - rekoše, svi uslužno i u zboru jer je kuhar gospodin koji može dati i ne dati večerice. Treba samo dati momčadi obilnije obroke u podne, i neće ostati ništa za ove čankolize. To oni znadu i zato će se već i sama misao kuharova izvršiti. I kao grom postaviše se u red, pa i Luka. On je zapao nekako u sredinu, a do njega Dotlić.

Sekovanić pretraži prvoga i dođe na red drugi. Svi su napeto pratili pretragu nagnuvši se naprijed.

Uto osjeti Luka kako mu se nešto opuzne niz bedro i skotrlja na kamenu pod. Svi trgoše glave, pogledaše Luku, a on problijedi kao krpa.

I onda nastaje graja. Grajahu svi gužvujući se oko Luke. On ti šuti i vadi džep hlačni:

- Evo, džep mi je šupalj...

- Da, da: šupalj džep - zlobnim će glasom jedan iz gužve. On - Luka - htjede reći: »Kad bih već krao, ne bih ukradenu stvar metao u šupalj džep«, ali nije mogao doći do riječi.

- Tu se hrani i još krade - vikne Sekovanić razgledavajući svoj prsten.

- Netko mi ga podmetnuo u ovaj šuplji džep.

- Tko podmetnuo?! - uspjesni se Dotlić i počeo poigravati oko Luke mašući rukama. I sve bjesnije viče: - Tko podmetnuo, tko podmetnuo?

- Ja nisam mogao skrivati prsten u šuplji džep nego mi ga netko podmetnuo - eto - nastavi Luka pokazujući okolo izvađen džep i rupu na njemu. Mogla bi šaka skroz.

To nije pomoglo. Nečije su ga ruke počele drpati. Luka nastavi pokazivati džep.

- Držite tata! - klice kroz podsmijevanje onaj golemi što je opet dotada šutio. - Držite tata! - ponovi i zaštropota nogama kao kad se djeca plaše.

Momci ga prihvatiše, jedan dotrči s metlom i počne ga gurati, tući. I tko rukom, tko nogom, Luka se nađe na hodniku.

Pred njim iskrsoše oči, ona dva plaha oka što ispituju. Luka se lecne, ali oči su postojane bile. On da propadne. Opazi u tami kuta neki kamen, podiže ga objema rukama te njime u vrata kuhinjska.

Mukli tutanj jeknu hodnicima, nekoliko se vrata pootvarala, čuše se odnekud prestrašeni pitajući glasovi. Luka je strugnuo na dvorište pa oštrim i brzim koracima ode pravo na jahalište. Daleko dolje u kutu gol se jablan u samoći koči. Od njega se vidi velik dio grada. Sasvim, sasvim u kut stisne se Luka i potraži krov kuće gdje stanuje Rajkovička i niz njegovo lice gruhnuše suze potocima. »Ja ću ih podaviti«, zaškrguće Luka zubima. Uto su propjevala zvona i sesvetsko se paučinasto rano veče zazibalo...

*

Život je Luki otežao. Svakim se danom množali oni koji su vjerovali da je on ukrao kuharov prsten.

- Tako meni nestaje žemičkaca - veli gospođa Fanika. - Složim ih pet po pet i onda redom prodajem. I znam: iz ove hrpice nisam nikomu davala, a ipak - fali. Reci po istini: kada ukradeš.

- Posijecite mi ruke u ramenu ako me zatečete da sam samo dirnuo u pecivo - s ogorčenjem se brani Luka. Već htjede da oda Ankeka, da reče kako ga ona gdjekad žemičkama dariva, ali se nešto usprotivilo u njemu i on odustade od nakane.

- Takovu zahvalnost doživljuje čovjek kad podupire sirotinju - nastavlja gospođa Fanika - dadeš mu i još sâm uzme. Možda si mi tako polovinu dobiti odnio!

Gospođa se nije ljutila. Njoj je to griskanje pružilo nasladu.

- Kako je bilo s prstenom? - pita narednik Romanov, čovjek zelene puti i hrčkove glave, koji inače za Luku nije imao pogleda a kamoli koju riječ.

Luka se trudio da mu objasni događaj, izvurno i pred njim šupalj džep od hlača, no Romanov se nije udostojao ni slušati ni gledati Lukino dokazalo. Kad je Luka spomenuo Dotlića koji je od iste pukovnije od koje i Romanov, onda se on nasmijao od uha do uha da su mu se vidjeli čak i kutnjaci zubi, ali nije vjerovao Lukinu dokazivanju.

Luka je znao prije toga otići i u momčadske nastambe i tamo među momčadi boraviti koji čas. Momčad ga je kao nešto domaće uzimala. Sad se i to promijenilo. Došao on opet među njih, a to jedan momak dođe odostrag, prebaci Luki guber preko glave, a drugi prihvati slamne jastuke, pa udri po njemu tko kuda uhvati. On se o guber koji je do poda sizao, spoticao i padao i jedva se nekako oslobodio, pobjegao pod krevete te gonjen kako se miša goni, pijan i omamljen od tupih a teških udaraca dosrljao do vrata i pobjegao.

Tako nigdje u kući da se pojavi. Za nj kao da su nastupili teški dani.

Jedini svijetao čas priušti mu domaćina. On - Pletikapić - inače šuti kad je u kući. Čita svoje novine, puši lulu, istresa iz nje kamišem pepeo u pepeljnjak i ne brine se za ostale ljude.

Katkad u pol glasa izusti kakvu kletvu jugovini i kiši. Kad se, naime, sprema na kišu, onda ga boli kost u listu. Bio kod zapreme Bosne u vatri i jedno ga tane shvatilo niže koljena i odonda osjeća promjenu vremena i ljut je i kune...

I baš će Pletikapić da povije nogu dugim vunenim povojima, a gospođa Fanika zabode u Luku:

- A-ha! Jesu li te? Meni se čini da ćeš ti taj prsten skupo platiti.

- Ostavi ga jedanput! - zaviče gazda Pletikapić. - Kakav prsten, kakva krađa! Svidjelo se kojemu bangalozu te ukrade prsten, a u stisci podmetne ga tomu čovjeku i sad svi: on je, on je.

- A moje žemičke?

- Ne treba kod stola sjediti i vojnicima prstom pecivo kazati da sami uzimaju. Ja vas ovo dva-tri dana samo slušam. Navaljujete na nj kao na bijelu vranu uživajući u njegovoj neprilici i rumenjenju. Sve: odavle ovaj, odanle onaj. Tko da ne podivlja!

Pletikapić je dakle jedini čovjek koji Luku drži pravim. Jedini čovjek koji je uvidio njegovu bezazlenost. I Luka je njega gledao toplim i uzdignutim očima i činjaše mu se da su mu kod gledanja ruke sklopljene.

Pletikapić je s njime na dvorištu ušao u razgovor. Kako može, reče, tako živjeti? I kakav mu je to otac što pusti ovako u svijet dijete da se prebija od nemila do nedraga. Dati dijete na škole, a za nj se ne brinuti. - Da ti bar odijelo kupi - reče Pletikapić posmatrajući Luku od glave do pete iz udaljenosti od propisana tri koračaja, a sunce sa vedrine bijaše toplo i vrlo, vrlo prijatno. Pred Lukom je ležala žuta sjena gospodina. - I - kakve su ti cipele! Hlače su ti otrcane, a momak si na kojemu se ti nedostaci i te kako vide. Koje čudo da ovakovu čeljadetu ne prišiju i više od jedne krađe prstena.

Kako živjeti? On bi sigurno htio bolje živjeti da se može. Ovo što dobiva za poučavanje maloga Klepca, treba za stan i još za koju sitnicu kao što je pralja. U školi prodava koju zadaću latinsku onako ispod klupe, a to mu treba za bilježnice, jer profesor podere svaku koja je doma sašivena. Tri je zadaće jednomu saučeniku dao redom za neke stare papuče za gimnastiku, a onda mu ih je taj isti - ukrao. Sad opet mora bos preskakivati konopce i kozličice. Otac nije ništa kriv. On je prve godine za nje plaćao stan, samo stan bez hrane i bez ičega, pa je toliko osiromašio da se kroz tri godine ovamo ne može oporaviti. Župnik se njegov bio zauzeo za nj kod kapucina i primiše ga da ih dvori. Ali šta? Kad je jedanput s drugovima izmeo crkvu i užišao na propovjedaonicu da je počisti od prašine i samo raskrilio ruke - sasvim nehotice - zatužiše ga drugovi da je u sav glas govorio sa propovjedaonice: »Dragi moji poslušajci, zdignite vuha kakti zajci«. Kapucini više vjerovahu dvama nego jednomu i potpisaše mu putnicu. Odonda se bježe i probija. Što gladuje, i kod kuće je gladovao, i kod kuće je dobivao po leđima jer je bio oduvijek svojeglavac. Gdjekad mu dadu načiniti kakvo odijelce. Čuva ga, nikad se sjedeći ne pomiče na klupi, a ipak mu hlače procvatu, laktovi progledaju.

Za cipele se sprema u vojarnicu k vodniku Szuhayu, no ne dopijeva. Njegova je noga sretna noga. Dobije li gospojinske cipele ili vojničke bakanče, svedjedno.

Tako Luka u sebi na gazdine riječi, a naglas mu odgovori: - Ovu ću godinu svršiti, pa onda na poštu. Pletikapić poklima glavom i ode prema uredu.

To je bio Lukin svijetao čas.

*

Lukine cipele nisu uistinu bile ni za što. To se pokazalo za prve kiše. Voda mu je provalila u cipele sa svih strana i stade ih piska pri svakom koraku. Naposljedku mu se pričinjalo da su mu se i pete otkvasile; naglo su mu postale niže. I on pođe do Szuhaya.

Luka je dvoreći stražarsku momčad mlijekom i hljebom doznavao sve što se važno dogodilo u vojarnici i kod hrvatske i kod mađarske pukovnije, jer su izmjenično obje pukovnije davale stražu. Tako je znao da Szuhayeva satnija ima šest tjedana vojarnog zatvora. Došli novaci iz Ugarske te harali voćnjake u izokolnim vrtovima građanskim. Nije to da su obrali šljivu, već odsjekli granu pa je gdjegod u jarku ležeći obirali. Krumpir su iz zemlje vadili, odnosili su uopće sve iz tih izokolnih vrtova. Građani su očajavali i nekako kroz mnoge pritužbe na gradskom poglavarstvu ipak izazvali vojno zapovjedništvo da proti momčadi postupa.

Luka je znao da će Szuhaya naći i zato se otputi prema vojarnici.

Tamo dolje još iza velikih skladišta drva, sasvim izvan grada kamo se pružio jedan jedini repić grada, to je niz malih većinom drvenih kućica što vire iz zemlje kao neka vrsta gljiva bez stručka - tamo je velik zagrađen prostor i u njemu su stanovi za vojsku. Tu je nekoliko sasvim jednakih kuća na dva kata, a među njima po golemim pošljunčenim dvorištima uvijek strugne čas ovamo čas

onamo tamnomodra točka ili čak živa pruga na glas trube koja jekne sad iz ove sad iz one kuće od jutra do mraka, a i prije jutra i iza mraka.

Oko zgrade uvijek i švrljaju i sjede i žene i klateži i piljarice stare kojim se jedva razbiru oči između silnih bora te prodaju jestiva prljava i prašna i trula, dlanom utirući nos...

Luka je prošao mimo stražu u dvorište i brojio zgrade da pronade Szuhayevu i da se popne na drugi sprat gdje je nastamba njegove satnije i voda.

Penjući se uza zid drhtave duše svaki se čas prislanjao leđima k zidu da se ukloni vojnicima što bučno silažahu ili ga stizahu. Dozivanje, zapovijedi sa svih strana; hodnicima jektahu kriči i psinke. Na drugom spratu je tiho do jednoga čovjeka. Luka pruži glavu, a to narednik pregledava puške. Svaka puška: kljoc - kljoc!, a on žmiri na jedno oko, drugim pak pušku istražuje. Krajnji momak išne na Luku kao da kokoš odgoni. Narednik krikne, a netko kao da se ispričava i dođe momak po Luku. On, veli, traži vodnika Szuhaya. Momak ga odvede u sobu i pokaže prstom u kut. Tamo je zastorima zagrađen prostor. Luka odgrne zastor. Unutra na krevetu leži Szuhay potrbuške. Luka ga dirne, a on se lecne kao da ga nije nikad vidio. Onda namršti čelo i leže nauznakom, te unakrsti ruke na očima. Kakve su ovo u njega oči! Kako mu se samo cikle u polumračnom odjeljku i kako su ledene! Luka stane čelo nogu i s tjeskobom motraše čovjeka. Kako će zavesti razgovor, kako da objasni svoju nuždu i da ga sjeti na obećanje? Eno cipele na polici više glave. On ih je odmah očima potražio. Treba samo poseći rukom.

Luka sjedne do nogu na krevet - misleći time upozoriti na sebe. Szuhay osta miran kao u grobu.

Tako prođe nekoliko časaka. Luka ga primi za nogu:

- Došao sam radi cipela.

- Sutra - reče Szuhay ne mičući se.

- Kiše dolaze i snijeg će doći, a meni navire voda -

- Joj, sutra, sutra! - zajeca Szuhay i uzdahne duboko, duboko. Luka je bio toliko poražen te reče zbogom i ode na prstima iz sobe.

Dolje u dvorištu na lijepom bijelom i sitnom oblučju zaustavi ga drugi znanac od straže što natucaše njemački:

- Gdje ste bili?

- Kod Szuhaya.

- No - on ima sreće, - kroz smiješak će znanac te istumači kako Szuhayeva satnija ima vojarnički zatvor već petu nedjelju. On pak ima neko curče koje nije moglo dočekati dok mine zatvor, već se razjunači da potraži svoga dragana u vojarnici. I dođe sinoć oko pet sati. Namjeri se na jednoga momka koji joj se ponudi da će ga k njemu odvesti, i reče, da upravo sada u podrumu dijeli drva. Curče pođe za njim, a kad tamo, u drvarnici nikoga i ničega do jedne slamnjače... Za ovim dođe drugi, treći cijelo krdo... Danas nadoše djevojku bez svijesti na slamnjači... Luka uzdigne oči do drugoga sprata i u nj uđe osjećaj velike nesreće čovjekove.

Onda je Luka odglavinjao kući sve misleći kako da udesi put svoj pa da nikoga ne vidi i ne čuje, upravo nikoga, nikoga.

*

Luka se nije mogao umiriti. Tri dana prodoše, a Lukina se misao svaki čas vraćala u vojarnicu i uvijek je slušao »joj, sutra, sutra!«

Kud god je koračao, svuda je pod nogama osjećao kao blato i pištalinu, a sa svih strana da reže na nj pušćane cijevi i šiljci od kopalja... Treba uteći. Svejedno kamo.

Uteći, uteći.

Taj ga osjećaj natjerao te potraži Zlasticu. Propita se za Šipka mada ga nije želio vidjeti.

Šipka nije bilo. Otišao je nekuda s gospođom. Zlatica je kućanica te kuha užinu. I objed često sama skuha. Majka gdjekad i ne dođe na objed, a onda grdi djecu ako je čekaju. Sad ruča ovdje sad ondje kod znanaca. Tako ona kaže, i Zlatica vjeruje. Lujko opet tvrdi da mama sa Šipkom negdje »Kod stare ure« ije i pije. Bela pl. Šipek nosi u novije dane zlatnu narukvicu, i to da mu je gospođa kupila, veli Lujko.

- Mi moramo tek štogod ždrknuti, a oni se časte. Moj ubogi tata se u grobu okreće - mrko zbori Lujko, a Zlatica šuti i pazi na mlijeko.

- Juče sam ofurila ruku - veli ona da zabašuri Lujkovu jezičinu. - Evo, tu mi se ispušilo - i pokazuje Luki malu drhtavu ručicu, pogledavajući na nj.

O, ta mala ručica! Da je pograbi i izljubi! Onda je postavila kavu na stol u kuhinji pa i Luku ponudila.

- Hoćete li vi još dugo ići u školu? - upita curče iznenada.

- Ne znam. Svršit ću makar četvrti razred pa idem k pošti.

- Onda ćete biti činovnik i ja ću ići k vama. - Vi ćete služiti, a ja ću vam kuću voditi. - Luka se zabezекne. Takovo iznenađenje. I u hipu sračuna: njemu teče osamnaesta godina, s devetnaest će svršiti otpravnički tečaj, a onda -

- Mama kaže da će Lujka dati u konvikt na godinu, tek ja sam joj, veli na vratu. Tako bih se ja njoj sama skinula s vrata.

Luka nije mogao doći do riječi.

- Eto vidiš da smo joj na putu. Šipek će u Beč na medicinu, a ona bi s njime. Ja ću im ipak pomrsiti račune. Niti ću ja u konvikt, niti ti u svijet.

- Hoću, hoću. Gospodin će Ščapec reći meni pred svijetom »sekica«, a ja njemu »braco«. Je li?

- Dobro - smiješeci se potvrdi Luka.

Uto doleti odnekuda grlica i lepećući lupi na kuhinjski prozor te razori ovu malu zgradicu bezazlene Zlaticе. Sve troje se lecnulo i pogledalo za grlicom koja je odlepršala. Krila su joj pjevala. Kroz staklo se prozorsko čulo kako su lijepo pjevala. Svi su je gledali gdje je na grančicu u vrtu sjela, i grančica ju je dva-triput zibnula. Nožice su joj se niz grančicu omicale i ona odleti dalje.

- Čija je ovo grlica?

- Tko bi znao - reče Zlatica. - I grlicu ću imati. I mrežu koja se na granu objesi i u njoj ću se ljuljati. - Zlatica htjede da sastavi zgradicu, ali je nije nitko slušao. Luka se zagledao kroz prozor i sam se u sebi izgubio. Sav je nekud utonuo. Ne pamti da mu je ikada tako lijepo, tako toplo bilo.

- Ja ću poći k ravnatelju gimnazije i pripovjediti mu o Šipku i mami sve po redu i moliti ga u ime svoga pokojnog tate da ih rastavi. Neće ona s njime trošiti i svoju mirovinu i našu uzgojinu.

- Naš tata - obrati se Zlatica Luki - bio je sudski vijećnik pa je umro i mama ima mirovinu.

Zlatica je kazala istinu. Pokojni Rajković bio je sudski vijećnik i stari neženja. Ulazio u kuće svojih suradnika uredskih, negdje načeo a negdje i razvalio po koje gnijezdo. Konačno se zatekao u domu svoga podvornika koji je imao divnu garavu kćer. Njemu se vijek primicao pedesetoj godini, a njoj još ni dvadeset.

Bjelogrla Nevenka bi i ljeporječica, te starog razvratnika sasvim okupi. Kuda će, kamo će - oženi se vijećnik Rajković. Stari ugursuz bio je lak na nogu, znao se mladiti i lice je u njega bilo mladušno i Nevenka ga uistinu voljela. S njime je provela svega četrnaest godina i onda joj umrije, a tomu su dvije godine. I ukopa ga i ožali ga i ostade dobra i brinula se djecom svojom dok ne upozna Šipka; u nj se uljubi, te se eto prozli.

- Nama je bilo tako lijepo u Petrinji. Imali smo vrt, u njemu cvijeća i voća i sjenicu i klupicu u sjenici - produži Zlatica. - Tamo sam išla u realku, a kad je Lujko trebao ići u škole, preselili smo se

amo jer tata htjede njega dati u gimnaziju. Ah, onaj moj vrt! Koliko sam se puta u njemu obeznanila od neke nutarnje sreće... - Zlatica se sva prelila slabačkim rumenilom i izvila oči i u glasu joj drhtalo tronuće. Luka je među koljenima svojim sklopio dlanove i netrenimice se u nju zagledao.

Uto se na hodniku otvore vrata i kroz stakla iz kuhinje se vidjelo gdje uđe gospođa Rajkovička kao crn utjelovljen huk i jurne u sobu.

Luka drhtne kao da je zatečen na zlučinu i naglo se dignu na polazak.

U hodniku ga stiže Zlatica i objesi mu se oko grla rukama.

Toga dana Luka nije išao na poučavanje već je ostali dio dana proboravio na jahalištu u kutu uz jablan, sam sa svojom srećom...

*

Da me se bar nije doticala! Da me je pustila proći, meni bi lakše bilo. Moja lijepa dragosti. I što se hitila na me kao listak na grančicu. Usta me njezina upekoše kao da mi je na obraz kanula usijana kaplja ulja. Cjelov njezin uze mi očinji vid i sve: i nebo i zemlja i kuće i ljudi budne mi bijelo, bijelo, bijelo. I sad svuda putuje sa mnom ta moja nova velika i lijepa briga. Takve su se misli vrzle glavom Lukinom. Nije smio ni tren jedan biti sam i bez posla, eto njemu njegove nove, lijepe i velike brige u pohode. A bojava se samoće i besposlice i čeznuo za njom.

Ipak su mu dani postajali teži. Želudac je nepristojno tražio svoje. Od podneva do podneva biti bez zalogaja. Već uveče su mu klecala koljena. Ujutru tek da se ne prekine u pojasu, a u jedanaest sati je polazio iz škole u pučku kuhinju vukući se uza zid, postajkivao, dok ne mine kraj njega kakvo čeljade, sve od straha da ga ne obori. Preko drumu prijeći, za to mu je trebalo i pažnje i odluke. U kuhinji je morao sjesti i podbočiti se i otpočiniti prije nego će po hranu do tezge. Kadikad mu je ona okrupna gospođa turnula kod tezge dva komadića hljeba. Luka je isprva mislio da se zabunila i uzeo jedan, ali je ona i ne gledajući to opazila te mu poturnula drugi komadić bliže. To mu je onda večera bila. Pa kad je došao k ručku onaj Jurina što dnevice po dva ručka ije, što je tako rumen, razrastao i jak, Luku je podilazio i jad i zavist, i položaj svoj još je teže osjetio.

I onda se više nije moglo izdržati. Glad je potamnio i Zlaticu, on je, štoviše, i mišice Lukinih ruku nagonio da se bud čemu opru, što bilo napadnu i obore; i oči su Lukine po svojoj volji tražile žrtvu mišicama. Često je ruka već i zamahnula da lupi po glavi kakvo sirotno dijete što je mimo njega prolazilo, a Luka još u pravi čas trzne ruku i zaustavi padajući udarac. Desi se te ide ulicom, i da razjunači klonuće u sebi, što li, povlači kućna zvonca te uhom dočekuje zveku iz kuće. Tako ovdje, tako ondje i odsvakuda ponese trunak miline u duši što je eto bilo koga time zatekao, uznemirio.

Pa i u školi zna se naći u sto muka. Dogodi se te sjedi u klupi teško čekajući čas kad će se poći, i ujedanput ne čuje ni profesora ni đaka. Ponešto i čuje, ali ne razbire što govore. I sad - neka se desi da ga prozove, pita, i on neće čuti!... Zakričao bi od tjeskobe. Uto vidi u razredu komešanje; mladež se sprema kući i Luki odlane...

U prvo sumračje jedne mrazovite novembarske večeri lutao je donjim dijelom grada i ne znajući za sebe nađe se pred opatičkom crkvom i vidje Jurinu gdje ispade kroz vrata iz samostana i odskače niz stepenice na ulični hodnik. I u trenu poprimi Luka brzinu Jurinu te usitni uza stepenice k porti i udari kvakom od brave. Ključarica koja je u tom času bila izvukla ključ, povrati se i otključa Luki.

- Što bi vi? - upita ga opatica oborivši glavu. Jednom je rukom još sveudilj držala za bravu.

- Ja sam, časna sestro, đak, pak bih molio ako imate štogod za jelo.

Sestra ga sumnjivo omjeri, nešto izgunda, zaključa portu i ode u nutrinu samostansku, pokazavši mu klupu gdje da sjedne.

U tjesnu hodniku bio je smješten stol, na njemu zemljana zdjelica i žlica te nešto mrvica od kruha. Takvu zdjelicu punu variva sa žlicom po vrhu i komad kruha donese vratarica i mećući preda nj

reče: »Evo! Lijepo se prekrizite, pomolite se dragomu Isusu za zdravlje naše časne majke i jedite!« Sestra mu je pokazala i propelo na stijeni.

Luka sklopi ruke prema propelu i zašapuće molitvu.

*

Luku je mogao svaki uspjeh uspraviti i dati mu građe da u nedoglednu budućnost izgradi sebi svijetle i vedre pute.

Svojim uspjehom kod vratarice bio je ganut i uzbuđen i jedva je dočekao drugi dan da može u nj zagledati. Držao je pouzdano da će taj drugi dan imati u svojem svanuću neki trag po kojem će se vidjeti da su za nj opet bolji časi nastali. On će večeras opet ići pred samostan. Čekat će na Jurinu i s njime ući. Sestra vratarica će odmah uvidjeti iz njihova razgovora da je on uistinu vrijedan i potreban. Što je to sestri ići u kuhinju i reći: »Dajte mi još za jednoga siromaha«. »Ha-ha-ha!« rasmijao se Luka sjećajući se kako je ono odlučno pristupio k vratima i sam sebe pohvali: »Tako i treba«. Ostane li tako, moći će živjeti o ručku i večeri, ali kako je dosad bilo - naopako. Samo Jurinu treba nekako uhvatiti, s njim biti na prijateljskoj nozi. Kad bude sestra vidjela njih dvojicu kako dolaze zajedno, neće ga sumnjivo gledati. Vidjet će da je đak, makar je tako loše odjeven - vraški loše. Zlatica je ipak divna duša. Nju ništa ne smeta odrpanost Lukina. To joj neće nikad zaboraviti, naprotiv će joj pokazati da je vrijedan njezine ljubavi... Sad će on na svoje noge. Bože, lako u nj ulazi neko samopouzdanje, nešto što ga diže, diže. Ne, ne, on se više neće dati turkati, neće se više puštati udesu, već on hoće da sebi kroji sam sreću.

Jurina se na Luku okosnu kad je stupio uza nj k vratima. I za vrijeme večere Jurina je puhao kroz nos i nikako nije htio s Lukom ući u razgovor. A baš onda nije nikako htio dati od sebe glasa kad je sestra prolazila mimo njih. Jurina se žurio i žurio, onda je pri kraju i ostavio u zdjelici variva te odbježao. Luka je dokućivao hitnju njegovu, ponešto ga i smetala, ali je u njemu bilo previše zadovoljstva a da bi ga Jurinino duvanje moglo razoriti.

Drugi dan je došao malo okasno u samostan.

Sestra vratarica ostavi za njim vrata napô otvorena i ključevi u bravi cinkahu. Luka je mislio da ima još netko ući i već se čudio tko bi imao unići gdje u času kad je on ulazio nije bilo u blizini ni žive duše, ali ga sestra prekine:

- To ovako ne može biti. Morate poći do časne majke...
- Dobro, ići ću odmah sutra.
- Pa i to vam neće pomoći.
- Zašto, časna sestro?
- Eto, neće vam pomoći. Mi hranimo mnogo, i previše siromaha.
- Ta i ja sam siromah, časna sestro!
- Da, da - potvrdi opatica i sve se nešto vrti i zagledava u kute. Iza oklijevanja nastavi: - Časna majka je doznala da ste vi razvratnik i da bolujete od ružne bolesti...
- Kako? - uprepasti se Luka. Tijelo mu potrese studen.
- Ne znam; samo mi vam jesti ne damo - svrši sestra vratarica i razjapi vrata. Luka izade pognute glave i oborena pogleda.

Zemlja se malo pod njim pozibala, ali inače u prvi mah nije ga se događaj ništa ticao. Sav put do stana njime je vladalo ravnodušje, a onda, pred kućnim vratima, počeo se razabirati, počeo je osjećati malo-pomalo strahotu minulog doživljaja. U svijest mu je ulazila svaka sitnica redom i sve se više i više objašnjavalo zločinstvo što ga učini klevetanjem - Jurina. Da tko bi drugi? Ili zar je sestra izmislila ovako bogomrsku, ovako bljutavu klevetu? Otkuda on da boluje od ružne bolesti?

Vojnici su ga, istina, nekoliko puta nagovarali da ide k onim bludnim ženama, oni da će podmiriti određenu cijenu, ali to su činili za to što su znali da je on još djevstvenik i što se toliko žari na svaku sramotsku riječ. Kakav dakle razvratnik?

Onaj ništavac je zacijelo uhvatio zgodu danas o podne te ga opanjkao pred bezazlenom opaticom koja i nije mogla drugo da učini već da mu pokaže put kad je doznala tako strašne stvari...

Šta su surovosti vojnika, pa i potvora s krađe još nije toliko strašna koliko je grozna kleveta ova jer dira u korijenje duše, jer obara čovječstvo u čovjeku.

- Ja ću sutra na nj pucati u školskom vrtu - reče Jandri Luka sav drščući od jeda neviđenoga, ali se u času sjeti kako bi to bilo nespretno. Pucanj bi izazvao strku. Da je njemu kakvo šilo, pa da ga prasne u debelu stranu... Samo da zna klevetnik što će reći bez ikakova povoda - o, - o, - neće ga minuti.

Svom je Lukinom nutrinom drmala buna. Dugo u noć je šaptao na svom ležaju i u sve čase vraćala se na usta misao: »O, ne, srdžba moja neće ga minuti!« Negdje prema jutru zaspi.

*

Školski vrt je mjesto za obračunavanje. Tu udara razred na razred, skup se pobije sa skupom i zato u deset sati vrt vrvi kao na uzbunu.

Stoji trka oko ono nekoliko drveta, ganjanje oko grmova jasmina i jorgovana. To mališani izvode borbu Horacijâ i Kurijacijâ. Stariji šetaju i raspravljaju, stoje i pročišćavaju svoja mišljenja, a neki su toliko dokoni te posmatraju dim što u drugome katu suklja kroz onu malu prozorčad.

Tamo do crkvenoga zida sunča se Jurina proždirući žemičku. Luka ga je Ščapec tražio i pronašao. Već je zvono zovnuo mladež u razrede i dvorište se praznilo. Luka ga je već dvaput obišao držeći ruku u džepu. Bojeći da mu ne izmakne, povuče i rukav u džep, i stupi preda nj.

- Zašto si ti pripovijedao opatici da sam razvratnik i da bolujem od ružne bolesti? - upita ga Luka zaškiljivši očima.

- Zar nije istina? Krv od tebe otječe - osorno odvrati Jurina.

Luka nasrne na nj. Jurina poče vrteći se bježati. Luka poleti za njim. Pusti ga srdžba, ostavi ga svaki osjećaj i jedina mu briga bila, studena jedna briga, da dosegne zamišljenu stranu.

- Baš je nespretno - mune mu glavom pa zadre kebon u mišicu. Još je vidio kako je pukao kaput i zabijeli se košulja Jurinina i sasvim je dobro osjetio meso...

Onda baci kebu u grm jorgovana te istrči na ulicu kroz otvorenu gvozdenu ljesu.

*

Lijep dan. Već je druga polovica novembra, za koji će dan zornice započeti, a ljudi na livadama u savskoj ravnici kose i prevrćući suše otavić na suncu koje je još uvijek toliko toplo te nitko i ne pomišlja da bi sad na morala zima nastanuti. Stada goveda, krda svinja, jata gusaka leže po prostranim poljima i pašnjacima. Eto: baš nitko ne misli na zimu.

Drumovi su prašni kao usred ljeta i kule i oblačine od prašine viju se i povijaju za kolima.

Državnim drumom niz Turopolje otputio se visok suh mladić i tanak u pasu kao gospodica. Gleda preda se i ide. O rame je objesio neku odugačku kobasicu. Treba je izbliza razgledati i odmah bi se svatko dosjetio e je to jedna nogavica od poširokih hlača, natrpana nečim, a krajevi su joj konopčićem povezani. Tako lovci objese puške o rame kada ni na što ne misle.

Za njim zadrndaju neka kola. Konj bije potkovom o potkovu i čuje se: cik, cik, cak, cak.

Mladić htjede zamaći u jošje ukraj drumu, ali se sjeti da bi kasno bilo jer su ga već i opazili; zato nastavi put i počne glumiti napor i šepanje, pa bilo što bilo. Bojao se da ne ide ipak tko za njim u

potjeru, makar je sve tako uredio da do Jandre nitko ne zna kojim je smjerom udario. Jedini Jandra zna. On ga je i naputio da pođe prema njegovu domu i da se svrati kod njegove matere. Kod nje može ostati dan-dva. Ona pozna Luku. Jandra mu je i ovaj bisag učinio i preko jašionice na šetalište dodao, a onda je Luka šmugnuo u bagremovu šikaru niže šetališta, dovukao se do stuba, pa niza stube, preko trga te u polje. Evo ga sada.

Kad su ga kola stigla, on stane u kraj i obazre se na njih. To se mljekar vraćao iz grada s limenim praznim kantama. Kanta bije o kantu i na kolima je dosta živahno.

Mljekarovo se srce nad šantavcem ganulo i pozove ga k sebi na kola.

- Kamo idete? - upita ga mljekar.

- Idem tražiti posla - odvrati Luka kratko, a mljekar pucne bičem po kobili.

- Kakav ste meštar, bez zamjere?

- Općinski pisar - odgovori Luka nasumce.

- U koju ćete općinu?

Luka nije znao što bi kazao. Ima sebi zamesti trag. Ipak će za čas:

- Idem u Veliku Goricu, u Bukevje, Orle. Kamo bilo. - U sebi pako produži: »Što znam drugo i činiti?«

- Da, da! Kamo bilo - i mljekar opet pogladi kobili bičem krsta, pa se zamisli.

Luka je pažljivo gledao kako grmovi jošja putuju natrag gubeći se negdje iza njegove glave.

Nasmijani udesi, 1918.

RJEČNIK

baguš (mađ.) - duhan za žvakanje

bangaloz (od grč. **pan** - sve + **glosa** - jezik; brbljavac) - skitnica, lopuža, vjetrogonja

egedaši (mađ., od **egede** - gusle, violina) - guslač, violinist

guber (mađ.) - deka, gunj

izvjedljiv - radoznao, ljubopitljiv

keba - nož na sklapanje, britva

lačan - gladan

maz - žbuka

mazda - vojnička plaća

ordonanc (franc.) - vojnik dodijeljen zapovjedniku ili štabu za prenošenje službenih naredenja, za obavljanje sitnijih pomoćnih kancelarijskih i drugih poslova

pečalan - tužan, nesretan

Servus (lat.) - pozdrav, »Sluga!«

sigra (zast.) - igra

surina - surka, dolama

tula-sat - prema ruskom gradu Tuli, poznatom po svojim radovima u srebru